

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AON wewn. 5154/99

Sylwester SADOWSKI
Andrzej GBUREK

OPERACJE ZACZEPNE

52238

WARSZAWA

1999

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ WOJSK LĄDOWYCH

KATEDRA SZTUKI OPERACYJNEJ

AON wewn. 5154/99

**Sylwester SADOWSKI
Andrzej GBUREK**

OPERACJE ZACZEPNE

WARSZAWA

1999

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. Podstawowe kategorie sztuki operacyjnej sił zbrojnych państw NATO	7
2. Charakterystyka operacji zaczepnych	16
2.1. Właściwości działań zaczepnych	17
2.2. Zasady prowadzenia operacji zaczepnych	22
3. Rodzaje i formy działań zaczepnych	26
4. Formy manewru w działaniach zaczepnych	35
5. Planowanie i prowadzenie działań zaczepnych	41
5.1. Planowanie działań zaczepnych	41
5.2. Przygotowanie działań zaczepnych	45
5.3. Prowadzenie działań zaczepnych	46
6. Synchronizacja w działaniach zaczepnych	48
Zakończenie	52
Literatura	54
Załączniki	55

WSTĘP

Uczestnictwo Polski w Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego nakłada na jej siły zbrojne obowiązek dostosowania struktur i procedur dowodzenia do standardów obowiązujących w Sojuszu. W realizacji tego zadania Akademia Obrony Narodowej spełnia wiodącą rolę poprzez kształcenie wysoko wykwalifikowanej kadry dowódczej i sztabowej.

Kolejnym wyzwaniem, któremu muszą sprostać oficerowie Wojska Polskiego jest poznanie zasad i sposobów użycia sił zbrojnych wypracowanych przez specjalistów wojskowych NATO. Znajdują one odbicie w wielu publikacjach sojuszniczych, które wydawane są dla potrzeb integracji i standaryzacji sił zbrojnych w państwach NATO. Ograniczony dostęp do oryginalnych publikacji, a także stosunkowo słaba znajomość języka angielskiego, powodują konieczność opracowania dla potrzeb dydaktycznych materiałów, w których zostaną zaprezentowane poglądy dotyczące zasad i sposobów prowadzenia operacji i walki.

Celem tego opracowania jest dostarczenie oficerom w przystępnej i skondensowanej formie wszechstronnej informacji z zakresu zasad i sposobów prowadzenia operacji i działań zaczepnych w myśl poglądów wypracowanych przez naszych sojuszników z NATO.

Podstawę merytoryczną dla autorów tego opracowania stanowiły przede wszystkim publikacje sojusznicze: ATP-35(B), AJP-1(A) oraz podręczniki, głównie amerykańskich sił zbrojnych, które zawierają doktrynę użycia sił lądowych w operacjach.

Publikacja przeznaczona jest przede wszystkim dla celów dydaktycznych, adresowana głównie do oficerów studiów i kursów podyplomowych prowadzonych na Wydziale Wojsk Lądowych AON. Autorzy wyraźnie zastrzegają jednak, że prezentowanych w tym opracowaniu treści w żadnym przypadku nie należy traktować obligatoryjnie. Dydaktycznemu celowi służy również umieszczona w nawiasach oryginalna terminologia, a także zapisy w języku angielskim zaczerpnięte z podawanych źródeł. Formuła ta służy także podkreśleniu, że prezentowane poglądy specjalistów wojskowych sił zbrojnych zostały przez autorów przedstawione w sposób wierny.

W rozdziale pierwszym zaprezentowane zostały kategorie, które stosowane są w sztuce operacyjnej sił zbrojnych państw NATO. Zdaniem autorów, gruntowna znajomość podstawowych pojęć, które są używane przez naszych sojuszników, jest warunkiem koniecznym funkcjonowania oficerów Wojska Polskiego w strukturach dowodzenia NATO. Katedra sztuki operacyjnej uczyniła już bardzo wiele w zakre-

się propagowania tych kategorii, lecz w dalszym ciągu istnieje potrzeba rozwijania ich znajomości, szczególnie na studiach i kursach podyplomowych.

Rozdział drugi poświęcony jest charakterystyce operacji zaczepnych przez pryzmat ich właściwości oraz zasad prowadzenia.

Kolejny rozdział tego opracowania stanowi niejako szczegółowe rozwinięcie ogólnych zasad poprzez rodzaje i formy działań zaczepnych, natomiast w rozdziale czwartym omówione zostały na podstawie oryginalnych materiałów szkoleniowych formy manewru, które pokazane są w formie graficznej w załącznikach.

Reguły planowania i prowadzenia działań zaczepnych nie różnią się w sposób zasadniczy od dotychczas stosowanych w Wojsku Polskim, stąd w rozdziale piątym dążono jedynie do wykazania istotnych różnic.

Problematyka organizacji współdziałania stanowiła w Wojsku Polskim przedmiot licznych dyskusji i kontrowersji, a przejmowanie zasad obowiązujących w NATO dodatkowo je pogłębia. Z tego względu autorzy uznali, że niezbędne jest poświęcenie oddzielnego rozdziału zagadnieniom synchronizacji.

Autorzy wyrażają wdzięczność wszystkim pracownikom naukowo-dydaktycznym AON, z których cennych opinii korzystali podczas opracowywania tej publikacji, a szczególne słowa podziękowania kierują pod adresem Pana Pułkownika Jana KNETKI.

1. PODSTAWOWE KATEGORIE SZTUKI OPERACYJNEJ SIŁ ZBROJNYCH PAŃSTW NATO

Wymagania interoperacyjności SZ RP ze strukturami dowodzenia i siłami zbrojnymi pozostałych państw NATO powodują konieczność przyjęcia nie tylko obowiązujących w sojuszu metod i form dowodzenia, ale także zasad przygotowania i prowadzenia operacji (walki). Oznacza to również potrzebę posługiwania się jednoznacznym i jednolitym systemem pojęć, które znajdują zastosowanie w procesie planowania operacyjnego. Z tego też względu autorzy uznali, że rozwiązywanie niezwykle złożonych problemów przygotowania i planowania operacji zaczepnych, w myśl zasad obowiązujących w sojuszu, nie jest możliwe bez gruntownej znajomości podstawowych kategorii stosowanych w sztuce operacyjnej sił zbrojnych państw NATO.

Teoretycy wojskowi, zarówno polscy jak i zagraniczni, są zgodni, że swoisty renesans sztuki operacyjnej nastąpił na początku lat osiemdziesiątych w siłach lądowych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Wiąże się go przede wszystkim z wypracowaniem przez specjalistów amerykańskich koncepcji bitwy powietrzno-lądowej (AirLand Battle doctrine), której założenia zawarto w wydawnym w 1982 roku podręczniku polowym „FM 100-5 Operations”. W tej publikacji po raz pierwszy wydzielono sztukę operacyjną (Operational Art) jako część składową sztuki wojennej (nauki wojennej). Ta istotna zmiana, jak twierdzą niektórzy publicyści wojskowi, nie została początkowo zauważona¹, lecz w kolejnej edycji tego podręcznika z 1986 roku została utrwalona i rozwinięta. W oddzielnym załączniku opracowano między innymi charakterystykę trzech podstawowych kategorii operacyjnych, tj. środka ciężkości (Center of Gravity), linii operacyjnych (Lines of Operation), punktu kulminacyjnego (Culminating Point)².

Problematyka operacyjna, uwzględniająca doświadczenia z wojny w Zatoce Perskiej, została wzbogacona i rozwinięta przede wszystkim o zagadnienia dotyczące operacji zaczepnych w następnej edycji podręcznika „FM 100-5 Operations” opublikowanej w 1993. Do egzemplifikacji podstawowych kategorii operacyjnych posłużyły m.in. operacje „Pustynna Tarcza” i „Pustynna Burza”, których przebieg potwierdził jednocześnie słuszność amerykańskich zasad wojny, w tym szczególnie „zasady działań zaczepnych” (Offensive).

Poglądy specjalistów amerykańskich znajdują również szerokie odbicie w publikacjach sojusznicznych wydawanych dla potrzeb integracyjnych przez Wojskową

¹ Por. L. D. Holder, *A New Day for Operational Art.*, Army, marzec 1985, s. 22-32.

² *Field Manual 100-5 Operations*, Department of the Army, Washington, DC, 1986, s. 181.

Agencję Standaryzacji (MAS) NATO. Zagadnienia dotyczące użycia sił lądowych w wymiarze taktycznym ujęte są w najnowszym wydaniu ATP-35, natomiast aktualne problemy przygotowania i prowadzenia sojusznicznych operacji połączonych zawiera ostatnia wersja AJP-1³.

Prezentację podstawowych kategorii stosowanych w sztuce operacyjnej sił zbrojnych państw NATO oparto w niniejszym opracowaniu na dokumentach sojusznicznych, tj. ATP-35(B) i AJP-1(A). Niemniej do szerszego wyjaśnienia strony merytorycznej oraz egzemplifikacji poszczególnych pojęć wykorzystano opracowania oryginalne, zarówno w wersji angielskojęzycznej jak i tłumaczenia.

Formalną podstawę do funkcjonowania sztuki operacyjnej w systemie dowodzenia sił zbrojnych państw NATO stanowi, oficjalnie przyjęty w dokumentach normatywnych, podział na trzy szczeble działań wojennych: strategiczny, operacyjny i taktyczny.

W punkcie drugim wprowadzenia zawartego w ATP-35(B) stwierdza się, że: „na szczeblu operacyjnym zamierzonym efektem jest zagwarantowanie, że taktyczne użycie wojsk jest zharmonizowane tak, by osiągnąć cele strategiczne poprzez zaplanowanie, zorganizowanie i przeprowadzenie kampanii i operacji. Pojęcie *sztuka operacyjna* stosowane jest do opisów procesów myślowych i oznacza, że dowódca stosować je będzie na tym szczeblu”⁴. Podkreśla się dalej w tej publikacji, że działania na szczeblu operacyjnym łączą taktykę i strategię poprzez ustalenie celów operacyjnych, kolejności zdarzeń w osiąganiu tych celów operacyjnych, prowadzenie działań i wykorzystanie zasobów powodujących i podtrzymujących te zdarzenia.

Szersze wyjaśnienie pojęcia *sztuka operacyjna* znajdujemy w podręczniku FM-100-5, gdzie wskazuje się, że jest ona użyciem sił wojskowych dla osiągnięcia celów strategicznych na teatrze wojny lub teatrze operacji. Sztuka operacyjna określa kiedy, gdzie i w jakim celu duże siły będą walczyć oraz zarządza rozwinięciem tych sił i wprowadzeniem ich do bitwy, a także zajmuje się tworzeniem następstw pomyślnych bitew i działań bojowych dla osiągnięcia głównych celów. Ponadto sztuka operacyjna dostarcza dowódcy ram, w których porządkuje on swoje myśli podczas tworzenia zamiaru operacji. Jednocześnie pomaga mu zrozumieć jakie są warunki zwycięstwa jeszcze przed bitwą. Zwraca się uwagę, że dowódcy niższych szczebli również stosują sztukę operacyjną przy opracowywaniu podległych operacji. Podkreśla się, że bez sztuki operacyjnej wojna byłaby zbiorem niepołączonych ze sobą walk, ukierunkowanych na wzajemne wyniszczenie jako miarę sukcesu lub niepowodzenia.

³ ATP: Allied Tactical Publication; AJP: Allied Joint Publication.

⁴ *Doktryna taktyczna sił lądowych, ATP-35(B)*, tłum. z j. ang. A. Szydłowski, Warszawa 1997, s. 20.

Sztukę operacyjną, w myśl poglądów zawartych w podręczniku „FM 100 - 5 Operations”, stosują dowódcy teatru wojny i teatru operacji podczas planowania i prowadzenia kampanii. Podkreśla się jednak, że to cel, a nie szczebel dowodzenia decyduje o tym, czy dana jednostka ma funkcjonować na szczeblu operacyjnym. Wskazuje się, że nawet dowódcy korpusów, które zwykle toczą bitwy mogą w pewnych okolicznościach planować i wykonywać operacje na rzecz osiągnięcia celów strategicznych. Akcentuje się dalej, że dowódcy stosując sztukę operacyjną powinni odpowiedzieć na trzy pytania:

1. Jakie warunki militarne pozwolą na osiągnięcie celów strategicznych na teatrze wojny lub teatrze operacji?

2. Jaka kolejność działań w sposób najbardziej prawdopodobny stworzy te warunki?

3. Jak dowódca powinien użyć posiadane siły i środki aby zapewnić tę kolejność działań?

Powyższe pytania wymagają od dowódcy operacyjnego rozważenia *celów* oraz *dróg ich osiągnięcia* przy zastosowaniu *posiadanych środków*. Poprzez odpowiedzi na te pytania dowódca tworzy wizję przyszłych działań i formułuje zamiar planu kampanii (operacji), a także ustala strukturę dowodzenia niezbędną do wprowadzenia tego planu w życie.

Warunkiem zastosowania w praktyce sztuki operacyjnej jest posiadanie przez dowódców szerokiej wiedzy, rozumienie złożonych relacji zachodzących pomiędzy wszystkimi czynnikami operacyjnymi, a przede wszystkim zdolność przewidywania.

Kampanie oraz główne operacje to podstawowe formy praktycznego stosowania sztuki operacyjnej. *Kampania*⁵ definiowana jest w podręczniku „FM 100-5 Operations” jako seria wzajemnie powiązanych operacji militarnych realizowanych dla osiągnięcia celów strategicznych w ustalonym czasie i przestrzeni. Plan kampanii stanowi opis sposobu prowadzenia tych operacji.

Główne operacje składają się ze skoordynowanych działań bojowych dużych sił w *pojedynczej fazie kampanii*. Operacje zwykle decydują o przebiegu kampanii⁶. Przykładem może być operacja „Pustynna Burza” – jako faza konfliktu w Zatoce Perskiej w 1991 roku.

Opracowane w podręczniku FM 100-5 reguły planowania operacyjnego znalazły szerokie odbicie również w publikacjach sojuszniczych ATP-35(B) i AJP-1(A). Wydaje się, że postanowienia AJP-1(A)⁷ dotyczące szczebla operacyjnego mogą stanowić formalną podstawę do przedstawienia poszczególnych kategorii operacyjnych, które aktualnie są stosowane w planowaniu kampanii i operacji. Podkre-

⁵ Por. *FM 100-5 Operations*, Department of the Army, Washington, DC, June 1993, s. 6-2.

⁶ Op. cit., s. 6-3.

⁷ *AJP-1(A), Allied Joint Operations Doctrine*, September 1997.

ścić jednak należy, że do wyjaśnienia poszczególnych pojęć wykorzystywano również inne źródła.

Podstawę planowania operacyjnego stanowi *cel kampanii (operacji)*, który definiowany jest najczęściej jako strategiczny *stan końcowy (End State)* oraz wspierające go warunki wojskowe. Określa on sytuację polityczną lub militarną, która powinna zaistnieć po zakończeniu kampanii (operacji). Na niższych szczeblach dowodzenia operacyjnego podstawę planowania stanowi otrzymane zadanie (Mission), w którym podaje się dowódcy co należy wykonać i w jakim celu.

W procesie wypracowania decyzji operacyjnej wyróżnia się trzy główne etapy:

- określenie zamiaru dowódcy (Commander's Intent);
- ustalenie koncepcji operacji (Concept of Operations);
- opracowanie i wydanie planów (rozkazów) operacyjnych (Operation Plans /Orders/)⁸.

Formalnie najważniejsze znaczenie ma koncepcja operacji (Concept of Operations), która stanowi efekt wyboru przez dowódcę sposobu (kierunku) działania (Course of Action – CoA) i tym samym stanowi merytoryczną podstawę planu kampanii (operacji). Koncepcja operacji (Concept of Operations) odzwierciedla w sposób syntetyczny myśl manewru i ognia oraz określa jakie siły, gdzie i jak będą oddziaływać na nieprzyjaciela⁹.

W procesie planowania operacyjnego dowódca i oficerowie sztabu posługują się kilku „kluczowymi pojęciami” (key concepts), do których w podręcznikach amerykańskich sił lądowych zalicza się: środek ciężkości (Center of Gravity), linie operacyjne (Lines of Operation), punkty decydujące (rozstrzygające) (Decisive Points), punkty kulminacyjne (Culminating Points). Lista tych pojęć została znacznie rozszerzona w ATP-35(B) i AJP-1(A) i obejmuje odpowiednio dziesięć i dziewięć definicji. Te wszystkie kluczowe pojęcia (key concepts) określone zostały w tym opracowaniu wspólnym mianem: *podstawowe kategorie sztuki operacyjnej* lub w formie skróconej - *podstawowe kategorie operacyjne*. Kategorie te, co należy szczególnie podkreślić, mają charakter uniwersalny, gdyż funkcjonują w obszarze szeroko rozumianej sztuki wojennej, także w wymiarze strategicznym i taktycznym.

Przechodząc do szczegółowej charakterystyki poszczególnych kategorii warto podkreślić, że większość z nich ma klasyczny rodowód, gdyż opierają się w dużej mierze na teoretycznej spuściźnie generałów: Carla von Clausewitz'a oraz Henri Jominiego. Dotyczy to przede wszystkim pojęć: środek ciężkości, linie operacyjne i punkt kulminacyjny. Warto przy tym również zaznaczyć, że te właśnie kategorie zostały zawarte w załączniku do wydanego w 1986 roku podręcznika „FM 100-5 Operations”. Zasadne zatem wydaje się rozpoczęcie od tych pojęć szczegółowego

⁸ Op. cit., s. 3C-1.

⁹ Por. *FM 100-5 Operations*, Department of the Army, Washington, DC, 1993, s. 6-6.

przedstawiania podstawowych kategorii sztuki operacyjnej sił zbrojnych państw NATO.

Środek ciężkości (Center /Centre/ of Gravity) definiowany jest w ATP -35(B) w sposób bardzo lapidarny, jako ta część potencjału przeciwnika, która zaatakowana i wyeliminowana prowadzić będzie do nieuniknionej porażki przeciwnika. Wskazuje się również, że mogą to być właściwości, możliwości lub lokalizacja, z których wojsko, państwo lub sojusz wywodzą swoją swobodę działania, siłę psychiczną i wolę walki. Podobna definicja zawarta jest w AJP 1(A). Podkreśla się, że pojęcie to dotyczy wszystkich szczebli dowodzenia.

Szersze wyjaśnienie sposobu określenia środka ciężkości znajdujemy w podręczniku „FM 100-5 Operations”, gdzie podkreśla się, że na strategicznym szczeblu dowodzenia dowódca może dostrzegać go w formie abstrakcyjnej, na przykład – narodowa wola. Natomiast wyraźnie wskazuje się, że na szczeblu operacyjnym środek ciężkości jest zwykle bardziej konkretny. Przykładem może być Gwardia Republikańska, która choć nie rozlokowana w Kuwejcie była realnym źródłem mocy koniecznym dla Iraku aby utrzymać ten kraj.

Niezwykle ważne w planowaniu operacji jest również wyróżnienie własnych środków ciężkości w celu ich odpowiedniej ochrony. Przykładem własnego operacyjnego środka ciężkości może być lądowy odwód operacyjny lub możliwości bojowe komponentu powietrznego na teatrze operacji do uzyskania przewagi w powietrzu.

Podkreśla się, że wykrycie *środka ciężkości* nieprzyjaciela jest niezwykle trudne, gdyż nie każda koncentracja jego wojsk będzie stanowiła źródło jego siły (spoistości). Między innymi dlatego wprowadzono pojęcie *punktów decydujących (rozstrzygających)*, które mają pomóc planistom operacyjnym w określeniu drogi dojścia do środka ciężkości nieprzyjaciela.

Umiejętność wykrywania (określania) środka ciężkości jest w powszechnym przekonaniu miarą kunsztu w sztuce wojennej.

Linie operacyjne (Lines of Operation) określa się jako kierunkowe zorientowanie sił w czasie i przestrzeni w stosunku do nieprzyjaciela. Łączą one siły z ich bazą operacyjną oraz celami (obiektami) działań. W podręczniku „FM 100-5 Operations” uwypukla się nowoczesny, trójwymiarowy aspekt tych linii, podkreślając między innymi, że we współczesnej wojnie oznaczają one więcej niż manewr. Wskazuje się, że przy wyborze linii operacyjnych dowódcy i planiści powinni uwzględniać środki ciężkości nieprzyjaciela. Podkreśla się również, że pomocne przy wytyczaniu linii operacyjnych są wykryte *punkty decydujące (rozstrzygające) (Decisive Points)*.

Warto zwrócić również uwagę, że w większości publikacji zachowany został klasyczny podział linii operacyjnych na wewnętrzne i zewnętrzne. Wojska działają *po liniach wewnętrznych* zwykle przeciwko rozdzielonym siłom przeciwnika. Ope-

rowanie po liniach wewnętrznych preferuje słabsze siły, którym umożliwia przesunięcie głównego wysiłku znacznie szybciej niż nieprzyjacielowi.

W przypadku, gdy działania wojsk własnych skierowane są przeciwko skoncentrowanym siłom nieprzyjaciela wskazane jest działanie *po liniach zewnętrznych*, jednak konieczne jest wówczas posiadanie odpowiedniej przewagi oraz możliwości manewrowania zapewniających wyjście na jego skrzydła i tyły.

Współczesna interpretacja linii operacyjnych, choć znacznie się różni od ich klasycznego ujęcia¹⁰, jest niewątpliwie znaczącym rozwinięciem myśli operacyjnej w siłach zbrojnych państw NATO. Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że kategoria linii operacyjnych znalazła bardzo szerokie odbicie również w piśmiennictwie wojskowym z okresu II RP. Definicje tych pojęć zawiera między innymi „Encyklopedia Wojskowa” opracowana pod redakcją mjr. Ottona Laskowskiego¹¹.

Z przedstawionymi wyżej dwoma kategoriami operacyjnymi związane jest ściśle stosunkowo nowe pojęcie – punktów decydujących (rozstrzygających), stąd w następnej kolejności kategoria ta zostanie szerzej scharakteryzowana.

Punkty decydujące (rozstrzygające) (Decisive Points) zostały formalnie wyróżnione jako czwarty element koncepcji operacyjnej w podręczniku „FM 100-5 Operations” wydanym w 1993 roku. Są one z natury punktami geograficznymi, takimi jak wzgórza, miasto lub baza działań. Mogą także obejmować inne elementy fizyczne, na przykład formacje nieprzyjaciela, punkty dowodzenia, węzły łączności. Rola punktów decydujących polega głównie na wytyczaniu drogi do nieprzyjacielskiego środka ciężkości, stąd uważa się je za potencjalne cele (obiekty) działań, których opanowanie pozwala na uzyskanie zdecydowanej przewagi nad przeciwnikiem.

Właściwe ustalenie punktów decydujących oraz kolejności ich zwalczania (opanowania, obezwładniania) pomaga dowódcy w planowaniu operacyjnym, które powinno zapewnić mu uzyskanie swobody działań oraz osiągnięcie i utrzymanie inicjatywy. Przykładem znaczenia punktów decydujących w procesie przygotowania i prowadzenia operacji jest działanie wojsk sprzymierzonych na północno-zachodnim teatrze działań wojennych we wrześniu 1944 roku podczas operacji „Market-Garden”. Każdy z mostów znajdujących się na kierunku natarcia był punktem decydującym, których opanowanie zapewniało wojskom 21 Grupy Armii pod dowództwem marszałka Montgomery’ego podtrzymanie impetu i inicjatywy operacyjnej. Utrzymanie mostu w Arnheim przez 12 Dywizję Pancerną SS doprowadziło do kulminacji i załamania się inicjatywy aliantów.

Prawidłowe zidentyfikowanie punktów decydujących jest również ważne w ocenie możliwości działania wojsk własnych, szczególnie w obronie. W ATP -35(B) wskazuje się także, że pojęcie punktu decydującego może być stosowane do opisu działań wymagających zachowania w tajemnicy własnego planu kampanii (operacji).

¹⁰ Por. H. Jomini, *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966, s. 95.

¹¹ Op. cit., t.V, s. 71.

W charakterystyce roli punktów decydujących zwraca się również w podręcznikach uwagę, że ich właściwe określenie pozwala dowódcy na elastyczność reagowania podczas kierowania operacją, umożliwiając między innymi, wybór dogodnej linii operacyjnej przy planowaniu dalszych działań.

Kolejna kategoria operacyjna – **punkty kulminacyjne (Culminating Points)** w klasycznej interpretacji generała Carla von Clausewitza dotyczyła przede wszystkim natarcia¹². Współcześnie pojęcie to ma zastosowanie również defensywne. W ofensywie jest to punkt w miejscu i czasie, w którym atak zostaje przeciągnięty ponad miarę i możliwości bojowe strony nacierającej przestają przewyższać możliwości broniącego się. W takiej sytuacji atakujący jest ogromnie narażony na kontratak i porażkę, stąd kontynuowanie natarcia jest bardzo niebezpieczne. Podkreśla się, że sztuką jest na wszystkich szczeblach osiągnięcie celu natarcia przed dojściem do *kulminacji (Culmination)*¹³. Jest wiele przykładów historycznych na szczeblu strategicznym, operacyjnym i taktycznym, w których działania zaczepne osiągnęły punkt kulminacyjny przed osiągnięciem celów. Operacyjnym przykładem kulminacji są niewątpliwie działania Rommla w Afryce, które doszły do punktu kulminacyjnego pod El Alamein w 1942 roku, a także operacje japońskie w 1944 roku z Birmy do Indii, które zakończyły się pod Imphal-Kohima.

Również szybkie działania gen. Pattona we Francji, który utknął pod Lorraine z powodu braków w zaopatrzeniu wymienia się w podręczniku „FM 100-5 Operations” jako przykład kulminacji w skali operacyjnej. Podobnie, jak zakończenie bitwą o Bulge niemieckiego przeciwuderzenia przez Ardeny w grudniu 1944 roku.

Pojęcie kulminacji ma zastosowanie także w działaniach obronnych. Podkreśla się w podręcznikach, że obrońca doświadcza, w odróżnieniu od atakującego, zarówno zalet jak i wad. Zwykle broniący się ma przewagę w zakresie podtrzymania i umocnienia swojej obrony wzdłuż linii wewnętrznej. Zapewnia to większą elastyczność i szybszą reakcję na działania atakującego, jednak obrońca nie posiada inicjatywy. Siła ataku może zatem powodować, że broniący się będzie opóźniał natarcie nieprzyjaciela dalej niż uprzednio planował, co może w konsekwencji doprowadzić do utraty baz zaopatrzenia. Z tego między innymi względu wskazuje się w podręcznikach na konieczność synchronizacji działań bojowych z zabezpieczeniem logistycznym, która może zapobiec kulminacji przed osiągnięciem celów operacji.

Przedstawione wyżej cztery główne kategorie operacyjne mają kluczowe znaczenie dla budowy planu kampanii (operacji), jednak zostały one w ATP-35(B) wzbogacone o kolejne pięć pojęć, natomiast w AJP-1(A) ujmuje się tylko cztery dodatkowe definicje. Różnica ta wynika, jak można domniemywać, z innego sposobu określania kategorii w ramach ustalania kolejności działań (Sequencing Ope-

¹² Por. C. Clausewitz, *O wojnie*, Lublin 1995, s. 694.

¹³ W najnowszych wydawnictwach tak określa się tę kategorię.

rations). W opracowaniu przyjęto szerszą listę pojęć zawartą w ATP-35(B), z której definicje zostały także omówione w podręczniku „FM 100-5 Operations”.

Kolejność (Sequencing) definiowana jest w ATP-35(B) jako ustalenie zdarzeń w ramach kampanii w porządku najprawdopodobniej prowadzącym do osiągnięcia obezwładnienia środka ciężkości. W podobny, lapidarny, sposób określana jest ta kategoria w AJP-1(A).

W szerszej natomiast formie przedstawiana jest kategoria kolejności działań (Sequencing Operations) w podręczniku „FM 100-5 Operations”, gdzie wyróżniono dodatkowo pojęcie – *fazy*, tj. okresu, w którym duża część sił jest zaangażowana w podobną działalność.

Podział na fazy może być często dokonywany pod względem zastosowania wojsk. Na przykład operacja „OVERLORD” w czasie II wojny światowej obejmowała sześć faz: rozbudowa sił, ćwiczenia, załadowanie, szturm, rozbudowa sił i przełamanie.

Podczas planowania operacyjnego dowódca powinien ustalić warunki przejścia do każdej z faz kampanii (operacji). Na przykład może określić jaki poziom sił jest konieczny podczas fazy rozwinięcia na przejście do fazy ofensywy. Zwraca się jednak uwagę, że planowanie powinno być na tyle elastyczne, aby umożliwiło odpowiednią reakcję, nie tylko w przypadku powodzenia, lecz również w warunkach zaistnienia sytuacji krytycznej. Podkreśla się także, że zmiany faz mogą być dla wojsk momentem szczególnie wrażliwym, stąd należy liczyć się z możliwością nieoczekiwanego oddziaływania nieprzyjaciela, które może spowodować załamanie lub zerwanie planów operacji.

Z kategorią kolejności działań wiąże się problematyka **planowania wariantowego**, które w ATP-35(B) ujęte jest jako oddzielne pojęcie (**Contingency Planning**). Jest ono definiowane jako proces, w wyniku którego budowane są w planie kampanii warianty w celu wykorzystania szans lub wycofania się. Podkreśla się, że kolejność zdarzeń w dążeniu do stanu końcowego nie jest stała, niezmienna, a planowanie wariantów umożliwia dowódcy narzucenie woli przeciwnikowi i szybkie wybranie odpowiedniego sposobu działania w dynamicznie zmieniającej się sytuacji.

Przykład planowania wariantów działań jest między innymi opisany w podręczniku „FM 100-5 Operations”. Dotyczy on VII korpusu w operacji „Pustynna Burza”, w którym opracowano siedem wariantów działań służących zapewnieniu odpowiedniej elastyczności w kierowaniu działaniami, a przede wszystkim utrzymaniu wysokiej dynamiki działań zaczepnych. Zwraca się również w tym podręczniku uwagę, że warianty działań są planami ewentualnymi – opcjami wbudowanymi w główny plan, dotyczącymi zmiany ugrupowania, zorientowania lub ukierunkowania działań na przyjęcie lub odrzucenie bitwy. Umożliwiają one dowódcy elastyczność działania poprzez przewidywanie reakcji nieprzyjaciela i dysponowanie odpowiednią alternatywą własnych działań.

Z problematyką planowania wariantowego związana jest ściśle kategoria *następstw* (*sequels*), której charakterystykę zawarto w tej części podręcznika. Tak definiowane są działania, które będą wynikiem poprzednio prowadzonej kampanii (operacji). Na przykład kontrofensywa będzie logicznym następstwem obrony. Wykonanie przewidywanych następstw oznacza w praktyce proces kolejnej fazy kampanii (operacji). Wyeksponowanie tej kategorii w planowaniu operacyjnym służy przede wszystkim temu, aby dowódca w każdej fazie kampanii (operacji) dysponował odpowiednią opcją przyszłego działania.

Kolejnym pojęciem, które w ATP-35(B) i AJP-1(A) zostało zaliczone do elementów koncepcji planu operacji jest **manewr** (*manoeuvre*). Jego bardzo syntetyczną definicję zawarto w AJP-1(A), gdzie manewrowanie określa się jako poszukiwanie drogi do zdobycia pozycji przewagi w stosunku do przeciwnika, ze strony którego może dojść do zagrożenia lub użycia siły. Manewr może być skierowany w kierunku punktu decydującego (Decisive Point) lub bezpośrednio na środek ciężkości (Center of Gravity) przeciwnika.

Szerzej pojęcie manewru jest scharakteryzowane w ATP-35(B), gdzie podkreśla się, że stosowanie manewru służy zmasowaniu sił i uzyskaniu efektu zaskoczenia nad przeciwnikiem, co na szczeblu operacyjnym jest ważniejsze niż postępowanie w zdobywaniu terenu. Idea manewru to konstrukcja myślowa dowódcy, który poszukuje najlepszego sposobu demontażu podstaw planu operacyjnego przeciwnika.

Z kategorią manewru związane jest pojęcie **tempa działań** (*tempo*), które określane jest, podobnie w obu publikacjach sojuszniczych, jako prędkość (częstotliwość) lub rytm aktywnych kontaktów z przeciwnikiem w ramach poszczególnych działań taktycznych, bitew lub głównych operacji. Odzwierciedla ono możliwości wojsk do przechodzenia od jednego położenia operacyjnego do drugiego. Dzięki odpowiedniemu tempu działań można narzucić przeciwnikowi zagrożenia, na które nie będzie on w stanie skutecznie reagować.

Przedstawione wyżej kategorie manewru i tempa mają również ścisły związek z ostatnim pojęciem, które zaliczone zostało do elementów planu operacyjnego, mianowicie – **przerwę operacyjną** (*Operational Pause*). Jest ona definiowana w AJP-1(A) jako chwilowe zawieszenie działań operacyjnych po osiągnięciu znaczących sukcesów w realizacji celów taktycznych lub operacyjnych, jednakże przed dojściem do punktu kulminacyjnego jednej ze stron. Celem przerwy operacyjnej jest regeneracja potencjału bojowego w ramach przygotowania do decydującego uderzenia. W ATP-35(B) zwraca się jednak uwagę, że przerwa operacyjna na jednym kierunku działań wymaga intensyfikacji działań na innym, tak aby utrzymać inicjatywę i wysokie ogólne tempo działań.

W podsumowaniu charakterystyki poszczególnych kategorii operacyjnych warto jeszcze raz dobitnie podkreślić, że wskazane wcześniej ich wzajemne związki i zależności przejawiają się przede wszystkim w ramach planowania operacyjnego i znajdują swój praktyczny wyraz w treści opracowywanych przez sztab dokumentów bojowych niezbędnych do przygotowania i prowadzenia kampanii (operacji).

2. CHARAKTERYSTYKA OPERACJI ZACZEPNYCH

Obowiązująca w siłach zbrojnych państw NATO doktryna użycia wojsk lądowych oparta jest głównie na zasadach wypracowanych w siłach lądowych Stanów Zjednoczonych, gdzie „działania zaczepne” (Offensive) uznane zostały za zasadę wojny. W podręcznikach amerykańskich jednoznacznie wskazuje się, że podstawowym rodzajem działań bojowych jest natarcie.

W najnowszym wydaniu „FM 100-5 Operations” wyraźnie stwierdza się, że działania zaczepne (ofensywa) są (jest) decydującą formą wojny (the offense is decisive form of war)¹⁴. Pogląd ten znajduje potwierdzenie również w postanowieniach ATP-35(B), gdzie podkreśla się, że ostateczne powodzenie w walce osiągane jest poprzez działania zaczepne. Zwraca się uwagę, że nawet w obronie dowódca powinien podejmować decyzje odnośnie przejęcia inicjatywy i przeniesienia walki na stronę przeciwnika. Dobitnie akcentuje się, że działania zaczepne są rozstrzygającym działaniem wojennym.

Głównym celem działań zaczepnych (natarcia) jest pokonanie, zniszczenie lub neutralizacja sił przeciwnika. W ATP-35(B) podkreśla się jednak, że fizyczne zniszczenie przeciwnika jest po prostu środkiem do uzyskania powodzenia, a nie celem samym w sobie. Zwraca się przy tym uwagę, że *celem działań zaczepnych jest pokonanie przeciwnika poprzez zastosowanie skoncentrowanej siły uderzenia, nie tylko na elementy pierwszego rzutu, lecz na całą głębokość jego ugrupowania*.

W podręcznikach i normatywnych publikacjach sojusznicznych podkreśla się, że w działaniach zaczepnych powodzenie można osiągnąć przede wszystkim w wyniku uzyskania zaskoczenia, sparaliżowania działań przeciwnika i rozbicia spójności jego obrony. Do celów tzw. „pokrewnych”, które w działaniach zaczepnych można osiągnąć zalicza się, między innymi, *opanowanie decydującego terenu (kluczowego obszaru)* dla wykorzystania go do ataku lub obrony, a także osłony lub ubezpieczenia własnych linii komunikacyjnych. Przykładem tego typu działań zaczepnych, które wymienia się w amerykańskich podręcznikach, było opanowanie przez Izrael w 1967 roku przełęczu Mitla. W wyniku tego, zablokowano wycofujące się wojska arabskie, zadano im straty oraz stworzono warunki do kolejnego rajdu w kierunku Kanału Sueskiego.

Celem działań zaczepnych może być również pozyskanie informacji o przeciwniku, które prowadzone w formie *rozpoznania walką* mogą rozwinać się, w pomyślnych okolicznościach, w planową operację zaczepną.

Wprowadzenie przeciwnika w błąd oraz odwrócenie jego uwagi od głównego wysiłku wymienia się także wśród ważkich celów podejmowanych przez dowód-

¹⁴ Op. cit., s. 7-0.

ców działań zaczepnych. Przykład tego rodzaju działań, zawarty w podręcznikach, stanowi zagrożenie atakiem sił amfibijnych piechoty morskiej na wybrzeże Kuwejtu podczas operacji „Pustynna Burza”, które spowodowało rozwinięcie kilku dywizji irackich na wschodzie podczas gdy główne uderzenie wykonywane było niezauważenie na zachodzie.

Celem działań zaczepnych, podejmowanych często przez siły broniące się, może być zerwanie lub dezorganizacja przygotowań przeciwnika do natarcia poprzez podjęcie *ataków uprzedzających (Spoiling attack)*. Specjalną formą tego typu działań są *rajdy*, których celem jest zniszczenie najważniejszych instalacji (obiektów) przeciwnika. O ich efektywności świadczą między innymi doświadczenia XVIII Korpusu w operacji „Pustynna Burza”.

Do innych celów działań zaczepnych, zawartych również w ATP-35(B), zalicza się:

- pozbawienie przeciwnika zasobów;
- związanie przeciwnika walką, aby zapobiec przegrupowaniu lub zmianie położenia;
- wyprzedzenie w zdobyciu inicjatywy.

W publikacji tej podkreśla się również, że osiągnięcie przedstawionych wyżej celów działań zaczepnych jest możliwe dzięki przewadze, którą uzyskuje atakujący poprzez:

- wybór czasu ataku;
- wybór kierunku natarcia i miejsca, w którym nastąpi główne uderzenie;
- synchronizację i tempo natarcia.

2.1. Właściwości działań zaczepnych

W podręcznikach i publikacjach sojusznicznych można spotkać bardzo różne listy wyróżnianych właściwości (cech charakterystycznych) działań zaczepnych. Stosując przyjętą w opracowaniu konwencję na wstępie wymienić należy zbiór „zasad i czynników”, które przyjęte zostały w ATP-35(B). Zalicza się do nich:

- rozpoznanie,
- śmiałość,
- zaskoczenie,
- koncentrację,
- prędkość i tempo natarcia,
- kierowanie,
- głębokość,
- bezpieczeństwo,
- manewr,
- podstęp,

- teren,
- siła bojowa.

Z przedstawionej wyżej listy tylko cztery właściwości wymienione są w najnowszym wydaniu podręcznika „FM 100-5 Operations” jako charakterystyczne cechy działań zaczepnych. Są nimi: zaskoczenie (Surprise), koncentracja (Concentration), tempo (Tempo) i śmiałość (Audacity). Te zatem właściwości będą przedmiotem szerszego naświetlenia, głównie przez pryzmat poglądów prezentowanych przez autorów tego podręcznika.

Zaskoczenie (Surprise), co warto podkreślić, należy do amerykańskich zasad wojny, która nakazuje bić przeciwnika w czasie lub w miejscu, lub w sposób, na który nie jest przygotowany (Strike enemy at a time or place or in a manner for which he is unprepared). Dowódcy w celu osiągnięcia zaskoczenia powinni wykorzystywać siły, czas i przestrzeń. Uzyskanie zaskoczenia doprowadza przeciwnika do spóźnionej reakcji, przeciążenia i zamieszania w jego organach dowodzenia. Ponadto powoduje wstrząs psychiczny wśród dowódców i żołnierzy ograniczając skuteczność ich bojowego oddziaływania. Poprzez zmniejszenie mocy bojowej przeciwnika zaskoczenie umożliwia atakującemu uzyskanie powodzenia przy zaangażowaniu mniejszych sił.

Osiągnięcie zaskoczenia we współczesnych warunkach, przy rozpowszechnieniu nowoczesnych środków zdobywania i przetwarzania informacji jest bardzo trudne. Bezpośrednie zaskoczenie, w warunkach stosowania najnowszych osiągnięć technicznych w systemach rozpoznania, jest zatem mało prawdopodobne, stąd dowódcy powinni działać w sposób, którego przeciwnik się nie spodziewa, np. podchodząc do niego z kilku kierunków, atakując wzdłuż trudniejszej, mniej oczekiwanej linii podejścia lub w niesprzyjających warunkach atmosferycznych. Czynnikiem czasu może być wykorzystany przez nacierającego między innymi poprzez wcześniejsze od przewidywań podjęcie działań zaczepnych w głębi obrony, np. przez oddziały powietrznodesantowe lub pododdziały specjalne. Skutkiem takiego oddziaływania może być zamieszanie, panika, a w skrajnym przypadku paraliż w szeregach przeciwnika.

Środkiem zaskoczenia może być także zdecydowane użycie przeważających sił w odpowiednim miejscu i czasie. Na przykład atak naziemny prowadzony z dużą szybkością może spowodować szybkie wyjście na tyły przeciwnika. Taka sytuacja miała miejsce w operacji „Pustynna Burza”, na kierunku natarcia 24 Dywizji Zmechanizowanej, której szybki ruch w celu przecięcia szosy nr 8 spowodował zablokowanie znaczących irackich sił w dolinie Eufratu.

W podręcznikach podkreśla się, że dowódcy uzyskują również zaskoczenie poprzez stosowanie wobec przeciwnika podstępów, pozorowania oraz mylenia. Zwraca się uwagę, że zaskoczenie może stanowić istotne wzmocnienie siły bojowej i przyczynić się do powodzenia w działaniach zaczepnych. Jednocześnie uwypukla się krótkotrwały charakter zaskoczenia, którego również nie da się zagwa-

rantować. Z tego też między innymi względu, że skutki zaskoczenia nigdy nie trwają długo należy planować w sposób agresywny wykorzystanie zaskoczenia, gdziekolwiek i kiedykolwiek uda się je uzyskać.

Koncentracja (Concentration) jest tą właściwością, która stanowi zasadniczy czynnik powodzenia w działaniach zaczepnych. Skupienie sił własnych dla zmasowania skutków ich oddziaływania na nieprzyjaciela, w decydującym miejscu i czasie, zapewnia osiągnięcie oraz utrzymanie przewagi koniecznej dla uzyskania wysokiego tempa działań.

Koncentracja, jak podkreśla się w podręcznikach, jest jednocześnie czynnikiem zwiększającym niebezpieczeństwo narażenia na cios ze strony przeciwnika. Zastosowanie nowoczesnej techniki bojowej powoduje, że proces ześrodkowania sił i środków jest znacznie trudniejszy i niebezpieczniejszy. Jakkolwiek postęp w zakresie mobilności umożliwi atakującemu szybszą koncentrację sił na ziemi i w powietrzu, lecz także zwiększa szanse obrońcy na równie dynamiczną reakcję. Broń precyzyjnego rażenia potęguje w istotny sposób zagrożenia, na które narażone są ześrodkowane siły. Przeciwdziałanie temu zjawisku powinno polegać na kombinacji rozśrodkowania, koncentrowania i atakowania. Rozśrodkowanie wpływa na rozciągnięcie linii obronnych nieprzyjaciela i pozbawia jego ogień wartościowych celów. Natomiast poprzez szybkie koncentrowanie swoich sił wzdłuż zbiegających się osi dowódca może przygnieść siły nieprzyjaciela w punkcie ataku wykorzystując zmasowanie skutków mocy bojowej. Po pomyślnie przeprowadzonym ataku dowódca może utrzymywać siły w skupieniu w celu pełnego wyzyskania ich impetu. Jeżeli jednak zagrażają mu inne siły może doprowadzić do rozśrodkowania i przyjęcia położenia, które umożliwi mu nie tylko ochronę sił własnych, ale także utrzymanie tempa natarcia.

W podręczniku „FM 100-5 Operations” akcentuje się konieczność wyznaczenia przez dowódców na każdym szczeblu dowodzenia punktów głównego wysiłku oraz ześrodkowania środków dla ich wsparcia. Jednocześnie, podkreśla się, że dowódcy powinni być gotowi do szybkiego przesunięcia punktu głównego wysiłku bez utraty synchronizacji oraz efektów rozwijającego się natarcia. Oddziałom wykonującym główne uderzenia dowódcy powinni zawczasu wydzielić odpowiednie wsparcie bojowe i logistyczne, tak aby nie trzeba było wprowadzać w toku działań reorganizacji, która może spowodować zamieszanie i stratę czasu. Podkreśla się także, że dowódcy muszą zachować w swojej dyspozycji wystarczające środki dla ewentualnego przesunięcia głównego wysiłku na kierunek pomocniczy, jeżeli okaże się on bardziej korzystny.

Dowódcy na każdym szczeblu, szczególnie dywizji i wyższych powinni podjąć specjalne wysiłki w celu ukrycia koncentracji swoich sił do czasu kiedy będzie już za późno, aby nieprzyjaciel mógł skutecznie na nie oddziaływać. Zalecane jest stosowanie w celu ukrycia koncentracji zabiegów maskujących i innych przedsięwzięć, które mogłyby spowodować wprowadzenie przeciwnika w błąd co do kie-

runku i czasu ataku. Podkreśla się, że szybkość, ubezpieczenie i mylenie sprzyja powodzeniu w realizacji koncentracji.

Szczególnie ważna dla uzyskania sukcesów podczas ześrodkowywania sił i środków jest wcześniejsza koordynacja działań z innymi służbami i siłami sojusznymi. Integracja wysiłków połączonych sił i środków rozpoznania ze zintegrowanym ogniem powinna być realizowana przez dowódców w każdym etapie natarcia. W celu zapewnienia dogodnych warunków do koncentracji własnych sił niezbędne jest posiadanie przewagi w powietrzu oraz skuteczne zwalczanie wszystkich sił i środków nieprzyjaciela ogniem artylerii oraz uderzeniami z powietrza dla uzyskania skutecznej ochrony przesuwających się sił na kierunek ataku. Z chwilą skoncentrowania własnych sił dowódcy powinni wykorzystać w maksymalnym stopniu posiadany potencjał środków wsparcia aby dociążyć główny wysiłek i utrzymać impet ataku.

Tempo (Tempo) jest szczególną właściwością natarcia, a raczej nieodłącznym atrybutem działań zaczepnych. Jest ono określane jako miara szybkości działań bojowych. Tempo działań zaczepnych relatywnie wyższe od działań obrońcy jest niezwykle ważne dla uzyskania powodzenia. Potęguje ono efekt zaskoczenia, przyczynia się do utrzymania nieprzyjaciela w stanie wytrącenia z równowagi, a także zapewnia ochronę własnych sił przed skutecznym przeciwdziałaniem przeciwnika.

Podkreśla się, w podręcznikach, że tempo stanowi istotny czynnik równoważący braki w zakresie zmasowania, czego między innymi wyrazem jest stosowanie w działaniach zaczepnych formy pospiesznego ataku (Hasty attack).

Uzyskanie wysokiego tempa jest możliwe przede wszystkim dzięki umiejętności jednoczesnego zastosowania mocy bojowej w czasie i przestrzeni dla realizacji ściśle określonego celu. Tym samym zmusza się nieprzyjacielskiego dowódcę do działań zbyt pospiesznych lub też zbyt wolnych dla skutecznego stawiania oporu. Przestrzega się jednocześnie dowódców, że wysokie tempo nie jest substytutem rozsądnej taktyki w każdych warunkach. Zbyt duży pośpiech może spowodować bowiem, że przeciwnik uzyska przewagę w położeniu. Stąd należy rozsądnie łączyć wysokie tempo działań z zakładanymi celami działań zaczepnych, tak aby stan oszołomienia nieprzyjaciela utrzymać jak najdłużej.

Uzyskanie i utrzymanie wysokiego tempa w natarciu warunkuje posiadanie przez dowódców inicjatywy, dzięki której będą oni posiadali swobodę przy potęgowaniu wysiłków w głębi obrony przeciwnika, a także przy przeciwdziałaniu próbom skutecznego kontrataku lub przeciwwuderzenia na kierunku własnego głównego uderzenia. W procesie dowodzenia, szczególnie poprzez dokładne planowanie istnieje możliwość stymulowania przewidywanego tempa działań. Głównie dotyczy to wyboru najlepszych warunków podejścia do linii wyjściowej, osiągnięcia celów natarcia, a także szybkiego wykorzystania powodzenia i przejścia do pościgu.

Z przedstawioną wyżej właściwością natarcia ściśle koresponduje **śmiałość** (**Audacity**). Jest ona często określana jako kluczowa cecha pomyślnie prowadzonych działań zaczepnych. Podkreśla się, że prosty plan, odważnie realizowany, poprzez śmiałość w kierowaniu znaczy więcej niż liczby. Przewaga ilościowa, choć pożyteczna, nie jest najważniejsza dla powodzenia natarcia. Potwierdzają to, między innymi, wnioski z doświadczeń zdobytych podczas wojny w Zatoce Perskiej. W podręczniku „FM 100-5 Operations” podaje się przykład działań oddziałów rozpoznawczych, które pod wieczór 27 lutego 1991 roku samodzielnie osiągnęły szosę nr 8 w oderwaniu od sił głównych. Dowódcy tych oddziałów dzięki znajomości zamiarów przełożonych śmiało podjęli decyzję zablokowania tej drogi ucieczki wojsk irackich, co zaowocowało wzięciem do niewoli ponad 1000 jeńców.

Podkreśla się również, że śmiałość działania utwierdza przeciwnika w przekonaniu, że nacierający jest silniejszy. Daje to istotną przewagę nad broniącymi się siłami nieprzyjaciela, które z niepokojem oczekują na kolejne uderzenia.

W podręcznikach wskazuje się, że śmiałość wiąże się z ryzykiem, które dowódcy powinni na zimno skalkulować pod kątem skutków jego podjęcia. W przypadku stwierdzenia, że potencjalna przewaga, którą będzie można uzyskać, jest wartą zachodu, śmiałymi działaniami osiągną powodzenie w realizacji swojego planu operacji. Zwraca się także uwagę, że śmiałość jest uzależniona od zrównoważonego i jednocześnie innowacyjnego stosowania przez dowódców takich reguł działania wojsk lądowych jak: inicjatywa, ruchliwość, głębia i synchronizacja.

W ATP-35(B) śmiałość postrzegana jest jako wymaganie wobec dowódcy, który powinien być przygotowany do agresywnego wykorzystania sprzyjającej sytuacji bojowej.

Z właściwościami działań zaczepnych są niewątpliwie związane wymieniane w ATP-35(B) pozostałe zasady i czynniki natarcia. W szczególności zaliczyć do nich można postulat *manewru, ruchliwości*. Do takiego wniosku można dojść na podstawie jego treści, w której wskazuje się na konieczność ścisłej koordynacji ognia i ruchu podczas prowadzenia natarcia w celu uzyskania dogodnego położenia względem nieprzyjaciela.

Istotną właściwością jest niewątpliwie *głęb* (*Depth*), której wymaganie sformułowane jest również w ATP-35(B). Myślenie przez dowódców „w głąb” jest regułą niezwykle ważną podczas przygotowania i prowadzenia działań zaczepnych, gdzie parametry czasu, przestrzeni i środków mają bardzo dynamiczny charakter. Oznacza ono prognozowanie i przewidywanie skutków oddziaływania własnymi środkami rażenia na całą głębokość ugrupowania nieprzyjaciela. Takie działanie obniża swobodę działania przeciwnika, a jednocześnie pozwala nacierającemu ją utrzymać w celu potęgowania uderzenia i elastycznego reagowania, m.in. poprzez wprowadzanie do walki odwodów.

Pozostałe zasady i czynniki wymienione w ATP-35(B), takie jak: rozpoznanie, kierowanie, bezpieczeństwo, pozorowanie, teren i siła bojowa są niewątpliwie bar-

dzo ważne dla powodzenia działań zaczepnych, niemniej trudno je zakwalifikować jako szczególnie istotne właściwości natarcia. W pełni zasadne zatem wydaje się zakwalifikowanie, w podręczniku „FM 100-5 Operations”, do charakterystycznych cech natarcia: zaskoczenia, koncentracji, tempa oraz śmiałości.

W podsumowaniu podkreślić jednak trzeba, że wymienione wyżej cztery podstawowe właściwości działań zaczepnych służą przede wszystkim podstawowemu wymaganiu, któremu powinno sprostać natarcie, posiadaniu i utrzymaniu *inicjatywy*.

2.2. Zasady prowadzenia operacji zaczepnych

W rezultacie studiowania doświadczeń wojennych oraz prowadzenia badań z zakresu sztuki operacyjnej, także w oparciu o wnioski ze współczesnych konfliktów zbrojnych, wypracowany zostaje zbiór uogólnionych twierdzeń, stanowiących dyrektywy (postulaty), których przestrzeganie podczas tworzenia koncepcji (planu) operacji powinno zapewnić jej powodzenie. Te usystematyzowane zwykle poglądy specjalistów wojskowych znajdują powszechne odbicie najczęściej w formie *ogólnych zasad* dotyczących danego rodzaju działań, zawartych w podręcznikach i innych opracowaniach szkoleniowych wydawanych w siłach zbrojnych.

Treści przedstawione w tej części rozdziału stanowią dorobek specjalistów wojskowych NATO, głównie amerykańskich sił lądowych w zakresie tak rozumianych zasad, sprecyzowanych w odniesieniu do sposobów prowadzenia kampanii i operacji zaczepnych. Zamiarem autorów jest zaprezentowanie tych poglądów w formie jak najbardziej wiernej, stąd dla uniknięcia również wszelkiego rodzaju niejasności przytaczane są dość często (w nawiasach) oryginalne zapisy w języku angielskim.

Zgodnie z postanowieniami zawartymi w dokumentach normatywnych Sojuszu na szczeblu operacyjnym zasadniczymi lądowymi działaniami bojowymi są – natarcie i obrona (At the operational level the primary land operations of war are the Offence and the Defence)¹⁵.

Z powyższych rodzajów działań bojowych za *decydujące (rozstrzygające)* powszechnie uznaje się *natarcie*. Świadczą o tym jednoznacznie zapisy w podręcznikach oraz dokumentach normatywnych obowiązujących w NATO. Na przykład w podręczniku „FM 100-5 Operations” stwierdza się, że ofensywa jest decydującą (rozstrzygającą) formą wojny – ostatecznym środkiem dowódcy zapewniającym narzucenie swojej woli nieprzyjacielowi (the offensive is the decisive form of war – the commanders ultimate means of imposing their will upon the enemy)¹⁶. Podkreśla się dalej w tym opracowaniu, że nawet jeśli strategiczne, operacyjne czy taktyczne względy wymagają obrony, to dla ostatecznego pobicia nieprzyjaciela

¹⁵ Por. ATP-35(B), s. 12.

¹⁶ Op. cit., s. 6-18.

niezbędne jest przejście do natarcia. Również w obronie zdobycie i utrzymanie inicjatywy wymaga ofensywnej aktywności.

Kampanie i operacje ofensywne, według amerykańskich specjalistów wojskowych, mogą przybierać różną formę, *jednak generalnym postulatem dotyczącym reguł ich planowania jest szybkie i zdecydowane osiągnięcie celów operacyjnych i strategicznych przy jak najmniejszych stratach* (Offensive campaigns and major operations are designed to achieve operational objectives quickly and decisively **at least cost**)¹⁷. Przykładem potwierdzającym, że zasada ta jest ściśle respektowana w praktyce planowania operacyjnego może być między innymi przebieg operacji „Pustynna Burza”¹⁸.

Podkreśla się, że w operacjach zaczepnych konieczne jest zapewnienie inicjatywy podległym dowódcom w celu wykorzystania przez nich nadarzających się sposobności, szybkiego przeniesienia głównego wysiłku, utrzymania impetu uderzenia oraz jak najszybszego rozbicia nieprzyjaciela i pozbawienia go zdolności do stawiania oporu.

Idealny atak, zdaniem amerykańskich specjalistów, powinien przypominać rwący potok wody – pędzący naprzód i rozszerzający kanały przepływu wokół głównego oporu. Atakujący powinien posuwać się szybko za elementami rozpoznawczymi, wykorzystując luki w obronie nieprzyjaciela i niezwłocznie przemieszczać siły w celu poszerzenia wyłomu i umocnienia sukcesów, przenosząc w ten sposób bitwę głęboko na jego tyły.

Podczas planowania kampanii i operacji zaczepnych dowódcy i planiści z ich sztabów powinni pamiętać, zdaniem specjalistów amerykańskich sił lądowych, że *kluczem do sukcesu jest osiągnięcie celów operacyjnych zanim natarcie dojdzie do punktu kulminacyjnego (Culminating Point)*. Podkreśla się, że kontynuowanie natarcia po osiągnięciu punktu kulminacyjnego wiąże się z dużym ryzykiem, gdyż stając się słabszym atakujący narażony będzie na kontratak, który może go całkowicie pozbawić sukcesu. Wskazuje się, w przypadku gdy dowódca oceni, że nie jest w stanie odnieść pełnego sukcesu w jednej operacji, wówczas powinien opracować plan kampanii obejmujący fazy, *które pozwolą mu na takie ustalenie kolejności działań, aby zapewniały mu ciągłą przewagę nad nieprzyjacielem*.

Głównym zadaniem dowódców operacyjnych w procesie przygotowania koncepcji kampanii i operacji zaczepnej jest identyfikacja nieprzyjacielskiego *środka ciężkości (Center of Gravity)* oraz ustalenie zasadniczych *celów operacyjnych*, które prowadzą do pobicia przeciwnika. *Zorientowanie planu operacji na osiągnięcie głównych celów operacji (Orient offensive campaigns and major operations on decisive objectives)*¹⁹ należy z pewnością do tych zasad prowadzenia operacji zaczepnych, które preferują amerykańscy specjaliści wojskowi.

¹⁷ Op. cit., s. 6-16.

¹⁸ Szerzej na temat operacji „Pustynna Burza” w dalszej części opracowania.

¹⁹ FM 100-5 Operations, s. 6-19.

Do priorytetowych postulatów należy także zaliczyć *dążenie do zdobycia i utrzymania inicjatywy (Initiative)*, które powinno wyrażać się przede wszystkim w zmierzaniu do jak najszybszego załamania obrony nieprzyjaciela w każdej kampanii i operacji zaczepnej. Temu celowi służą działania prowadzone na całą głębokości ugrupowania nieprzyjacielskiego głównie przez oddziały powietrzno-desantowe i powietrzno-szturmowe, a także przez siły specjalne oraz manewrowe elementy wojsk pancernych i zmechanizowanych, które wyszły na jego skrzydła i tyły. Dla efektywnego wykorzystania tych form aktywności w natarciu konieczna jest umiejętna *synchronizacja ich działań*, w której uwzględnione powinny być zróżnicowane możliwości bojowe wojsk, a także wspierających sił powietrznych zapewniających *niezbędną swobodę* działaniom wojsk lądowych.

Dla sukcesu w utrzymaniu inicjatywy niezwykle ważna jest *elastyczność planu kampanii i operacji zaczepnej*. Dowódca powinien mieć możliwość szybkiego przeniesienia wysiłku, zmiany linii operacyjnej, zarówno w sytuacji krytycznej jak również w warunkach powodzenia. Temu celowi służyć mogą plany wariantów działania, które wbudowane w ogólny plan kampanii i operacji zapewniają dowódcy zdolność skutecznego i szybkiego reagowania w przypadku niepomyślnego rozwoju sytuacji operacyjnej.

Podczas prowadzenia kampanii i operacji zaczepnych dowódcy mogą działać przeciwko skoncentrowanym lub rozdzielonym siłom nieprzyjaciela.

W przypadku operowania w kierunku *skoncentrowanych sił przeciwnika* zalecane jest najczęściej manewrowanie po *zewnętrznych liniach operacyjnych (exterior lines of operation)*, które polega na skierowaniu działań wojsk własnych na skrzydła i tyły przeciwnika w formie oskrzydlenia (obejścia) jednostronnego lub dwustronnego. Dodatnią cechą takiego działania jest możliwość okrążenia i zniszczenia przeciwnika, co jednak wymaga dużej ruchliwości wojsk. Negatywną stroną takiego manewru jest niebezpieczeństwo pobicia poszczególnych części wojsk własnych przez skoncentrowane siły przeciwnika.

W przypadku *działania przeciwko rozdzielonym siłom przeciwnika* zalecane jest operowanie po *wewnętrznych liniach operacyjnych (interior lines of operation)*. Pozwala ono atakującemu utrzymywać swoje siły w całości, zachowując przewagę miejscową przeciwko poszczególnym częściom ugrupowania przeciwnika. Umożliwia to kolejne rozbicie odizolowanych sił nieprzyjaciela zanim będą one w stanie się połączyć i zorganizować silniejszą obronę.

W każdej fazie kampanii (operacji) dowódcy operacyjni planując bitwę powinni utrzymywać *część swoich sił w odwodzie*, co zapewnia, zdaniem specjalistów amerykańskich sił lądowych, *swobodę manewru*, szczególnie w działaniach w głębi obrony przeciwnika.

Do alternatywnych zadań wojsk działających w odwodzie operacyjnym zaliczają oni ostatecznie zniszczenie sił nieprzyjaciela w rejonie bitwy albo pchnięcie ich poprzez broniony obszar w głąb. Przechwycenie celów w głębi uznawane jest

za korzystniejsze, ponieważ ustala dogodniejsze warunki do kolejnej fazy operacji lub nawet uzyskuje cele dla całej kampanii. Zwraca się uwagę, że w bitwie spotkaniowej dowódca będą mieli większe możliwości zróżnicowanego wykorzystania odwodów.

Do generalnych zasad prowadzenia operacji zaczepnych zalicza się również *bezpieczeństwo (Security)*, w zapewnieniu którego kluczową rolę spełniają działania sił rozpoznawczych i osłonowych. Podkreśla się także niezwykłą wagę jaką dla powodzenia operacji zaczepnej ma zachowanie w tajemnicy planu operacji.

Ogólną właściwością kampanii i operacji zaczepnych jest równoczesne prowadzenie wszystkich rodzajów działań taktycznych. Można z tego wywnioskować, że o *charakterze kampanii (operacji)* decyduje przede wszystkim *cel oraz podstawowe formy działań*, które są stosowane dla jego osiągnięcia.²⁰

Niezwykle ważne jest w kampaniach i operacjach zaczepnych, które charakteryzują się wysoką dynamiką działań, *zachowanie zdolności bojowej wojsk*, szczególnie w warunkach dużego rozciągnięcia sił podczas prowadzenia natarcia. Z tego również względu postuluje się, w podręcznikach amerykańskich sił lądowych, konieczność wnikliwego planowania i utrzymywania *synchronizacji* w działaniach zaczepnych.

Kampanie i operacje zaczepne zwykle kończą się obroną teatru operacji lub jego części, stąd dowódcy operacyjni powinni tę ewentualność uwzględnić w planach operacji jako jeden z wariantów lub następstwo działań zaczepnych (planning for such a contingency as either branch or sequel to their offensive operations)²¹.

Przedstawione wyżej zasady prowadzenia kampanii i operacji zaczepnych traktować można zatem jako zbiór ogólnych wskazówek (dyrektyw), które zdaniem specjalistów sił zbrojnych państw NATO powinny być uwzględniane przez dowódców i oficerów sztabów operacyjnych w procesie przygotowania planu, w tym głównie podczas wypracowania koncepcji operacji, dla zapewnienia jego efektywnej i zakończonej sukcesem realizacji.

²⁰ Konkluzja autorów, która ma istotne znaczenie dla kolejnych zagadnień omawianych w tym opracowaniu.

²¹ Por. *FM 100-5 Operations*, s. 6-19.

3. RODZAJE I FORMY DZIAŁAŃ ZACZEPNYCH

Przedstawiona w poprzednim rozdziale charakterystyka kampanii i operacji zaczepnych zakończona została konkluzją stwierdzającą, że o ich zaczepnym charakterze decydują przede wszystkim *cele* oraz zastosowane *formy działań taktycznych*. Konstruktorzy planów, jakimi są niewątpliwie dowódcy i oficerowie sztabów szczebla operacyjnego, powinni zatem doskonale znać rodzaje i formy taktycznych działań zaczepnych, które znajdą zastosowanie w kampanii i operacji.

Kryterium podziału na *rodzaje działań zaczepnych* stanowi *cel*, według którego wyróżniono w ATP-35(B):

- a) rozpoznanie walką (Reconnaissance in Force);
- b) rajd (Raid);
- c) manewr mylący i demonstracje (Feint and Demonstration);
- d) kontratak i atak na skrzydła (uprzedzający) (Conterattack and Spoiling Attack);
- e) szybki (pospieszny) atak (Hasty attack);
- f) atak planowy (Deliberate attack)²².

Formy taktycznych działań zaczepnych zostały z kolei wyróżnione według etapów działań. W podręczniku „FM 100-5 Operations” wymienione są jako *cztery główne formy* (*The four general forms of the tactical offense*):

- podejście (movement to contact);
- atak (attack);
- wykorzystanie powodzenia (exploitation);
- pościg (pursuit)²³.

W ramach powyższych form, w opinii specjalistów amerykańskich, są realizowane poszczególne rodzaje działań zaczepnych. Stąd, w okresie podejścia (movement to contact) mogą być wykonywane:

- marsz zbliżania (Approach March);
- poszukiwanie i atak (Search and Attack);
- rozpoznanie walką (Reconnaissance in Force);
- bój spotkaniowy (Meeting Engagement).

Natomiast forma ataku może być realizowana poprzez:

- pospieszny (doraźny) atak (Hasty Attack);
- planowy atak (Deliberate Attack);

²² Op. cit., s. 3-4 (Rodzaje działań zaczepnych przedstawione zostały schematycznie w załączniku 1).

²³ Op. cit., s. 7-3 (Formy taktycznych działań zaczepnych przedstawione zostały schematycznie w załączniku 2).

- atak uprzedzający (w skrzydło) (Spoiling Attack);
- kontratak (Counterattack);
- rajd (Raid);
- mylenie i demonstracje (Feint and Demonstration).

W tym miejscu warto zaprezentować, dla porównania, podział stosowany przez specjalistów wojskowych Bundeswehry, którzy w regulaminie walki wojsk lądowych HDv 100/100 wyróżniają następujące fazy natarcia:

- podejście i rozwinięcie;
- włamanie;
- walkę w głębi.

Podkreśla się jednak, że nie zawsze będą występować wszystkie fazy, np. przy głębokim urzutowaniu przeciwnika może kilkakrotnie powtarzać się rozwinięcie i włamanie²⁴.

Rozpatrując *fazę podejścia* trzeba zwrócić uwagę, że w literaturze tematu pojęcie to jest różnie tłumaczone. Można spotkać terminy: zbliżanie, dążenie do styczności z przeciwnikiem itp. *Movement to contact* oraz stosowane zamiennie *Advance to contact* określany jest w tym opracowaniu jednolicie, jako *podejście*. Natomiast istnieje możliwość nieporozumień w związku z interpretacją pojęcia – marsz zbliżania (approach march). Proponuje się zatem, na podstawie analizy oryginalnych materiałów szkoleniowych, przyjęcie kryterium podziału *według linii wyjściowej* (*Line of Departure*), do której podchodzące wojska wykonują *zbliżanie*, np. w formie marszu zbliżania (approach march) lub przyjmują w inny sposób ugrupowanie do natarcia (Forming Up Place – FUP)²⁵. Po przekroczeniu linii wyjściowej siły atakujące realizują pierwszą fazę natarcia, tj. *podejście* (*Movement/Advance to contact*).

Uwzględniając powyższe uwarunkowania należy podkreślić, że w ATP-35(B) formą działań zaczepnych jaką jest *podejście* (*movement to contact*) oraz *bój spotkaniowy* (*Meeting Engagement*) zostały zaliczone do tzw. *etapów pośrednich w działaniach bojowych* (*Transitional Phases During Operations*). Stosując się zatem konsekwentnie do przyjętej konwencji, że publikacje sojusznicze mają priorytet, przedmiotem szczegółowego omówienia będą rodzaje działań zaczepnych, wyróżnione według kryterium celu, tj.: rozpoznanie walką, rajd, manewr mylący i demonstracja, kontratak i atak na skrzydła (uprzedzający), szybki (pośpieszny) atak oraz atak planowy. Następnie w syntetycznej formie przedstawione zostaną wymienione wyżej dwie formy działań w etapach pośrednich, tj. *podejście* i *bój spotkaniowy*.

²⁴ Regulamin walki Wojsk Lądowych Bundeswehry HDv 100/100, tłum. z języka niemieckiego M. Wiatr, Warszawa 1993, s. 217.

²⁵ Por. ATP-35(B), s. 3-13, a na temat synchronizacji w natarciu szerzej w dalszej części opracowania.

Rozpoznanie walką (Reconnaissance in Force), jak już wspomniano, zakwalifikowane zostało przez specjalistów amerykańskich do rodzaju działań zaczepnych, który jest stosowany najczęściej podczas podejścia do nieprzyjaciela (movement to contact). *Celem rozpoznania walką* jest przede wszystkim zmuszenie przeciwnika do ujawnienia swojego położenia, wielkości sił, a także ich przeznaczenia lub zamiaru wykorzystania poprzez sprowokowanie reakcji na podjęcie działań zaczepnych. Efektem tego działania powinno być odkrycie słabych stron w systemie obronnym nieprzyjaciela²⁶. W podręcznikach zalecany jest szczególnie ten rodzaj działań zaczepnych w warunkach prowadzenia przez dowódców manewrowych akcji, które umożliwiają szybkie uchwycenie kluczowych obiektów na kierunku natarcia oraz wykorzystanie powodzenia²⁷.

Podkreśla się, że rozpoznanie walką może być prowadzone na szczeblu związku taktycznego jako własne działania zaczepne lub na polecenie wyższego ogniwa dowodzenia. W każdej jednak sytuacji niezbędne jest skoncentrowanie wystarczająco dużych sił, których użycie pozwoli na osiągnięcie celu działań.

Rajd (Raid) jest rodzajem działań zaczepnych, których *celem* jest zniszczenie lub opanowanie obiektu (celu) życiowo ważnego dla przeciwnika. Podstawą do podjęcia tego rodzaju działań jest dokładne rozpoznanie rozmieszczenia obiektu (celu) w ugrupowaniu nieprzyjaciela oraz szczegółowe ustalenie jego możliwości bojowego oddziaływania oraz wsparcia.

Rajd polega na bardzo zdecydowanym wtargnięciu w głąb ugrupowania przeciwnika, szybkim przegrupowaniu się do obiektu (celu) działania oraz na jego opanowaniu lub zniszczeniu, a kończy się zwykle planowym wycofaniem. Głębokość działań rajdowych uzależniona jest od możliwości wsparcia bojowego oraz logistycznego, stąd zazwyczaj rajdy powinny być wykonywane w krótkim czasie i na niewielką odległość.

Do działań zaczepnych wykonywanych w formie rajdów szczególnie predysponowane są siły powietrzno-desantowe i powietrzno-szturmowe, wspierane zwykle lotnictwem wojsk lądowych.

Manewr mylący i demonstracje (Feint and Demonstration) w niektórych opracowaniach określa się jako *atak pozorowany i demonstracje*. Celem tego rodzaju działań zaczepnych jest wprowadzenie nieprzyjaciela w błąd co do prawdziwych zamiarów atakującego. Podkreśla się w podręcznikach, że zwykle są to ataki wspierające (pomocnicze), które wykonywane są najczęściej przez brygady i mniejsze siły. *Manewry mylące (ataki pozorowane)* są określane jako płytkie ataki o ograniczonych celach. Natomiast *demonstracje* są pokazem siły w rejonie lub na kierunku, gdzie nie szuka się rozstrzygnięcia. Poprzez demonstracje przekonuje się przeciwnika o zagrożeniu atakiem, lecz zwykle nie doprowadza się do bezpośredniego kontaktu z nieprzyjacielem.

²⁶ Por. ATP-35(B), s. 3-4.

²⁷ Por. FM 100-5 Operations, s. 7-4.

O celowości oraz skuteczności działań mylących i demonstracyjnych najlepiej świadczą doświadczenia z wojny w Zatoce Perskiej, gdzie podczas przygotowania i prowadzenia operacji „Pustynna Burza” cały czas utrzymywano wojska irackie w przekonaniu o zagrożeniu desantem morskim, który planowano wykonać na północ i południe od Kuwejt City. Służyło temu m.in. wprowadzenie na płytkie wody Zatoki Perskiej trzech amerykańskich lotniskowców²⁸ oraz sformowanie zespołów okrętów desantowych.

Kontratak i atak na skrzydła (uprzedzający) (Counterattack and Spoiling Attack) to rodzaje działań zaczepnych, których *celem* jest odzyskanie utraconego obszaru oraz zdeorganizowanie natarcia przeciwnika podczas prowadzenia obrony.

Kontratak jest wykonywany zwykle przez odwody lub inne siły niezaangażowane bezpośrednio w odpieranie uderzeń nacierającego przeciwnika. Dowódcy decyzję do kontrataku powinni podejmować, co podkreśla się w podręcznikach, po zidentyfikowaniu kierunku głównego uderzenia nieprzyjaciela. Powodzenie kontrataku w dużym stopniu warunkuje umiejętna synchronizacja działań. Dobrze zorganizowany i wykonany kontratak może być wstępem do przejścia głównymi siłami do natarcia.

Atak na skrzydła (uprzedzający) (Spoiling Attack) skierowany jest również przeciwko zaczepnym działaniom przeciwnika, lecz z ograniczonym celem zniszczenia. Dowódcy powinni zastosować ten rodzaj działań dla zerwania spodziewanego ataku nieprzyjaciela. Atak uprzedzający zaleca się wykonywać wówczas, gdy przeciwnik przygotowuje się do natarcia, znajduje się w rejonach wyjściowych lub na drogach przesunięcia na rubież wejścia do walki.

Wykorzystanie powodzenia ataku uprzedzającego będzie zwykle miało charakter ograniczony, lecz jak podkreśla się w sprzyjających okolicznościach dowódcy mogą w pełni go rozwinąć.

Szybki (pośpieszny) atak (Hasty attack) jest to rodzaj działań zaczepnych, w których czas przygotowania jest ograniczony ze względu na potrzebę szybkiego działania w celu wykorzystania nadarżającej się okazji²⁹. Ten rodzaj działań podejmowany jest zwykle w celu utrzymania tempa natarcia lub zachowania inicjatywy, a polega na użyciu do ataku aktualnie rozwiniętych w walce sił. Powodzenie w tego rodzaju działaniach jest zwykle uzyskiwane dzięki braku gotowości sił przeciwnika do odparcia uderzenia, osiągnięciu zaskoczenia głównie co do czasu ataku, ale także co do miejsca i kierunku.

W przypadku, gdy nieprzyjaciel zniweluje przewagę nacierającą wynikającą przede wszystkim z *przejęcia inicjatywy*, wówczas koniecznym zwykle będzie kontynuowanie działań zaczepnych po planowym przygotowaniu.

Atak planowy (Deliberate attack) to działania zaczepne, charakteryzujące się planowym i skoordynowanym użyciem ognia i manewru wojsk *w celu* zniszczenia

²⁸ Por. N. Schwarzkopf, *Nie trzeba bohatera*, Warszawa 1993, s. 465.

²⁹ Por. AAP-6(U) *Słownik terminów i definicji NATO*, Warszawa 1998, s. 149.

lub obezwładnienia sił przeciwnika (wzięcia do niewoli). Ten rodzaj działań związany jest zwykle z opanowaniem obszaru (terenu) dobrze bronionego przez nieprzyjaciela. Wykonanie ataku planowego polega przede wszystkim na zmasowaniu (skoncentrowaniu) odpowiedniej siły bojowej kosztem czasu spożytkowanego na jego przygotowanie.

W podręczniku „FM 100-5 Operations” podkreśla się, że *celem każdego ataku jest złamanie nieprzyjaciela*. Obiektem oddziaływania wojsk nacierających nie powinny być fizyczne siły przeciwnika, lecz przede wszystkim wiążąca je spójność, która zwykle stanowi *środek ciężkości (Center of Gravity)* jego *struktury obronnej*.

Podczas organizacji ataku planowego przeciwnik ma możliwość umocnić bronione rubieże i lepiej przygotować się do odparcia uderzenia, stąd synchronizacja w tym rodzaju działań zaczepnych musi stać na odpowiednio wysokim poziomie. Wymaga to jednak starannego planowania natarcia według czynników METT-T, a także zrealizowania innych przedsięwzięć przygotowawczych, na które potrzebny jest czas, np. przeprowadzanie *ćwiczeń (prób)*, tzw. „*rehearsals*”³⁰.

Powodzenie w ataku na dobrze zorganizowaną obronę nieprzyjaciela jest możliwe przede wszystkim dzięki odpowiedniej koncentracji sił, która zapewni zdecydowaną przewagę. W podręczniku dla amerykańskich sił lądowych „FM 100-15 Corps Operations” podane są stosunki sił, które powinny być zapewnione w podstawowych rodzajach działań. Podczas ataku szybkiego (pospiesznego) (Hasty attack) wymagany stosunek sił wynosić powinien 2,5:1, natomiast podczas ataku planowego (Deliberate Attack) niezbędne jest uzyskanie co najmniej stosunku 3:1. Z kolei dla powodzenia działań zaczepnych wykonywanych w formie kontrataku zakłada się minimalny stosunek sił 1:1³¹.

Przedstawione wyżej charakterystyki dotyczą listy rodzajów działań zaczepnych, która została przyjęta w ATP-35(B), natomiast w dalszej części tego rozdziału zostaną krótko omówione dwie formy działań w tzw. etapach pośrednich w działaniach bojowych (Transitional Phases During Operations), tj. podejście (movement to contact) oraz bój spotkaniowy (Meeting Engagement).

Podejście (Movement to contact) w ATP-35(B) przetłumaczone zostało jako *dążenie do styczności z przeciwnikiem*. Nazwa ta wyjaśnia jednoznacznie *cel* tego rodzaju działań zaczepnych, który w tej publikacji jest sprecyzowany jako: „działanie, w którym wojska dążą do uzyskania lub odtworzenia styczności z przeciwnikiem”³². Podkreśla się dalej, że ten rodzaj działań różni się od boju spotkaniowego tym, że w drugim przypadku styczność z przeciwnikiem jest nieoczekiwana. Jednocześnie jednak warto w tym miejscu przypomnieć Czytelnikom, że według spe-

³⁰ Na ten temat szerzej w rozdziałach poświęconych przygotowaniu i synchronizacji działań zaczepnych.

³¹ Por. *FM 100-15 Corps Operations*, Washington DC, 1989.

³² Op. cit., s. 6-1.

cialistów amerykańskich bój spotkaniowy jest jednym z rodzajów działań zaczepnych, który może wynikać jako rezultat podejścia (dążenia do styczności z przeciwnikiem). Pojęcie „Movement to contact” jest zatem rozumiane szerzej jako forma (pierwsza) taktyczna działań zaczepnych.

Omawiając zagadnienie *podejścia* (*movement to contact*) zwrócono już wcześniej uwagę na interpretację tego pojęcia w języku polskim. Zaproponowano żeby rozgraniczyć podejście do linii wyjściowej od podejścia po jej przekroczeniu, które zwykle uznawane jest za pierwszą fazę natarcia. Stąd, podejście do linii wyjściowej (Line of Departure) proponuje się określać mianem *zblizania*, z którym koresponduje *marsz zblizania* (*Approach March*).

Za przedstawioną wyżej interpretacją przemawia także wymaganie, które dotyczy wykonywania podejścia, mianowicie – konieczność przyjęcia ugrupowania bojowego zapewniającego bezkolizyjne wejście do walki. Na przykład charakteryzując to ugrupowanie w ATP-35(B) wymienia się: siły osłonowe, straż boczne, siły główne i straż tylną³³. O zasadności tego rodzaju ograniczeń Czytelnicy będą zapewne bardziej przekonani po zapoznaniu się z problematyką synchronizacji działań zaczepnych, która będzie szerzej omówiona w oddzielnym rozdziale tego opracowania. Natomiast zainteresowanym szerszym naświetleniem problemów planowania i wykonywania podejścia (dążenie do styczności z przeciwnikiem) proponuje się zapoznanie z rozdziałem szóstym ATP-35(B).

Powyższa uwaga dotyczy również **boju spotkaniowego** (**Meeting Engagement**), któremu poświęcony jest kolejny podrozdział zawarty w tej publikacji NATO. Określany jest on jako rodzaj działań bojowych, do którego dochodzi w przypadku, gdy obie strony dążą do osiągnięcia celu poprzez działania zaczepne. Charakteryzując warunki, w których może dojść do boju spotkaniowego podkreśla się, że najczęściej może on wynikać podczas dążenia do styczności z przeciwnikiem, tj. podczas podejścia (*movement to contact*).

W opracowaniach szkoleniowych podkreśla się, że zasadniczymi cechami boju spotkaniowego jest niejasność sytuacji oraz brak informacji o przeciwniku. Stąd, powodzenie w boju spotkaniowym jest w bardzo dużym stopniu uzależnione od śmiałości i inicjatywy dowódców, którzy podejmą zdecydowane działania w warunkach wysokiego ryzyka.

Zwraca się uwagę, że bój spotkaniowy nawet w sytuacji gdy przeciwnik początkowo dysponuje ogólną przewagą, może być zakończony powodzeniem na wybranym kierunku i tym samym zapewnić warunki do zorganizowanego wejścia głównych sił własnych do natarcia, a w konsekwencji rozbicia całości wojsk nieprzyjaciela.

Omówione dotychczas w tym rozdziale rodzaje działań zaczepnych wyróżnione zostały przypomnijmy, ze względu na *cel działań*. Jak już sygnalizowano, wy-

³³ Por. op. cit., s. 6-2, (Przykład ugrupowania korpusu podczas podejścia przedstawiono schematycznie w załączniku 3) - podstawa FM-100-15.

mienione w ATP-35(B) rodzaje działań mieszczą się w ramach dwóch zasadniczych form taktycznych działań zaczepnych, tj. *podejścia (movement to contact)*³⁴ i *ataku (attack)*.

W ostatniej części tego rozdziału przedstawiona zostanie charakterystyka pozostałych dwóch form, które wyróżnione są przez specjalistów amerykańskich sił lądowych w podręczniku „FM 100-5 Operations” wydanym w 1993 roku. Są nimi: wykorzystanie powodzenia (exploitation) i pościg (pursuit).

Wykorzystanie powodzenia (exploitation) w niektórych polskich opracowaniach określane jest jako *rozwiniecie powodzenia*. Wydaje się jednak, że bardziej zgodna z rzeczywistością jest wersja „wykorzystanie”, która ponadto formalnie została przyjęta w angielsko-polskim słowniku terminów i definicji NATO [AAP-6(U)].

Exploitation jest w tym słowniku definiowane jako: „operacja ofensywna, następująca zwykle po pomyślnym ataku, w celu dezorganizacji sił w głębi ugrupowania przeciwnika”³⁵.

W podręcznikach podkreśla się, że ataki rzadko powodują ostateczne rozbitcie broniącego się przeciwnika. Zwykle nieprzyjaciół będzie próbował oderwać się, wycofać i odtworzyć jak najszybciej obronę na kolejnych rubieżach. Skutecznym przeciwdziałaniem tym zamiarom przeciwnika jest *wykorzystanie powodzenia (exploitation)* przez nacierające wojska. Podkreśla się, że przejście do tej formy działań zaczepnych następuje zwykle po osiągnięciu przez nacierające wojska wyznaczonych celów, tzn. po utraceniu przez broniącego się przeciwnika możliwości utrzymania zajmowanych pozycji, zorganizowanego stawiania oporu lub wycofania się.

Podczas wykorzystania powodzenia (exploitation) głównym celem nacierających sił powinno być okrazenie i zniszczenie pozostałych wojsk nieprzyjaciela, zwłaszcza odwodów, opanowanie obiektów w głębi jego obrony dla niedopuszczenia do wyjścia zgrupowań przeciwnika z okrazenia. Jednoznacznie podkreśla się, że ostatecznym celem wykorzystania powodzenia jest *taka dezintegracja sił przeciwnika, że nie ma on innej alternatywy jak poddać się lub uciec*. Wymaga to zastosowania przez dowódców różnego tempa działań, tak aby po uzyskaniu przewagi na jednym kierunku mieć również możliwości potęgowania uderzenia w innych pasach (sektorach).

Wykorzystanie powodzenia jest szczególnie ważne podczas ataku planowego (deliberate attack), gdzie wymagana koncentracja sił na jednym kierunku powoduje *zaakceptowanie ryzyka* w innym miejscu. Brak agresywnego wykorzystania sukcesu na głównym kierunku może dać nieprzyjacielowi dość czasu na wykrycie i wykorzystanie tych punktów *ryzyka*, a tym samym możliwość przejścia *inicjatywy*. Podkreśla się, że prawidłowość ta ma również zastosowanie w przypadku ataków

³⁴ W poprzednich wydaniach *FM 100-5 Operations* zamiast formy *podejścia* wyróżnia się przygotowanie (preparation).

³⁵ Op. cit., s. 122.

mylących (pozorowanych) i demonstracji (Feint and Demonstration). Dowódcy prowadzący tego typu działania muszą również uwzględniać w swoich planach wykorzystanie powodzenia i wykonywać je przy nadarzającej się sposobności.

Wykorzystanie powodzenia (exploitation) powinno być realizowane przez dowódców zarówno siłami wojsk w styczności, jak również wprowadzanymi do walki świeżymi wojskami. Jest to przedsięwzięcie niezwykle złożone, szczególnie w tym drugim przypadku, gdyż wymaga zmian w dotychczasowym systemie synchronizacji działań. Atakujące wojska są w tym okresie zwykle bardzo wyczerpane, zarówno pod względem fizycznym, jak i psychicznym, stąd wyzwolenie dynamiki i agresywności działań jest podstawowym zadaniem dowódców.

Zadania do wykorzystania powodzenia dowódcy stawiają zwykle w toku natarcia, w formie rozkazów cząstkowych (fragmentary orders). Do typowych zadań, które mogą otrzymać wojska podczas wykorzystania powodzenia należą: przechwytywanie celów (obiektów) w głębi obrony nieprzyjaciela, przecięcie linii komunikacyjnych, izolowanie i niszczenie oddziałów i pododdziałów przeciwnika oraz niszczenie i obezwładnianie elementów jego systemu dowodzenia i kierowania.

Stosownie do przedstawionych wyżej zadań dowódcy, którzy wykorzystują powodzenie powinni dysponować odpowiednią *swobodą działań* umożliwiającą im wykazanie się śmiałością, agresywnością i inicjatywą. Ich celem może być na przykład bardzo ważny węzeł łączności lub kluczowy rejon, którego zniszczenie lub opanowanie spowoduje bardzo znaczące osłabienie woli nieprzyjaciela do stawiania oporu, a także po prostu punkt orientacyjny.

W sytuacji utraty przez nieprzyjaciela morale i postępującej dezintegracji jego sił wykorzystanie powodzenia (exploitation) może przekształcić się w pościg (pursuit).

Pościg (pursuit) następuje zwykle jako ostatnia faza natarcia, gdy nieprzyjaciel załamał się całkowicie po skutecznym wykorzystaniu powodzenia. Celem pościgu jest uniemożliwienie przeciwnikowi zorganizowania obrony na nowych rubieżach i całkowite rozbicie i zniszczenie jego sił.

W podręczniku „FM 100-5 Operations” podkreśla się, że dowódcy powinni prowadzić pościg rozwijając działania zaczepne, zarówno na lądzie, jak i w powietrzu.

Osiągnięcie celów pościgu jest możliwe dzięki elastycznemu zastosowaniu przez dowódców wszystkich sposobów działania wobec wycofującego się przeciwnika. Stąd, pościg charakteryzuje zwykle duża decentralizacja dowodzenia, która zapewnia szybkie działanie poszczególnych formacji (elementów) pościgowych. Jest on również swoistym „testem” śmiałości i wytrwałości, gdyż rozciągnięte linie komunikacyjne stwarzają zagrożenie dla nacierających wojsk i wiążą się z dużym ryzykiem.

Podczas prowadzenia pościgu ugrupowanie wojsk może mieć różną formę, lecz zazwyczaj wyróżnia się siły bezpośrednio (od czoła) ścigające nieprzyjaciela

oraz wojska, które wykonują manewr okrążający, zwykle przy wykorzystaniu śmigłowców. Przykładowy sposób prowadzenia pościgu przedstawiono na schemacie³⁶, zaczerpniętym z podręcznika „FM 100-15 Corps Operations”, w którym pokazano siły bezpośredniego oddziaływania (direct pressure forces) i siły okrążające (encircling force).

W podsumowaniu omawianych w tym rozdziale form działań zaczepnych należy podkreślić, że nie zawsze wszystkie z nich będą miały zastosowanie. W podręcznikach wskazuje się na te rodzaje działań, które zwykle nie kończą się wykorzystaniem powodzenia i pościgiem, np. kontratak. Jednocześnie zwraca się uwagę, że przejście do poszczególnych form natarcia najczęściej będzie następowało niezauważalnie, bez widocznej przerwy. Ma to szczególnie miejsce podczas przechodzenia do pościgu po wykorzystaniu powodzenia.

³⁶ Patrz – załącznik 3.

4. FORMY MANEWRU W DZIAŁANIACH ZACZEPNYCH

Manewr (Maneuver) stanowi jedną z dziewięciu amerykańskich zasad wojny, która nakazuje umieścić nieprzyjaciela w niekorzystnym położeniu poprzez elastyczne zastosowanie mocy bojowej (Place the enemy in a position of disadvantage through the flexible application of combat power)³⁷.

Celem manewru jest przyjęcie przez wojska własne najbardziej dogodnego położenia względem przeciwnika, które zapewnia skuteczne, bojowe oddziaływanie na jego siły. Manewr polega zatem, na ruchu sił w stosunku do nieprzyjaciela dla uzyskania lub utrzymania przewagi pozycyjnej. Podkreśla się, że skuteczny manewr utrzymuje przeciwnika w stanie nierównowagi, ochraniając także w ten sposób siły własne.

W działaniach zaczepnych, które charakteryzują się szerokim wykorzystaniem ruchu i dynamicznych form oddziaływania na przeciwnika, umiejętne stosowanie manewru ma w związku z tym podstawowe znaczenie dla ich powodzenia. Akcentuje się, że poszczególne formy manewru odnoszą się w równym stopniu do bitew konwencjonalnych jak do płynnego, rozprzestrzenionego kontaktu z przeciwnikiem na nieciągłym polu walki (nonlinear battlefield).

W podręcznikach amerykańskich sił lądowych podkreśla się, że *myśl manewru* stanowi podstawowy element zamiaru dowódcy i koncepcji operacji. *Opis manewru połączonego ze sposobem użycia posiadanych środków ogniowych odzwierciedla ogólny sposób rozegrania kampanii (operacji) zaczepnej*. Stąd, podczas planowania operacyjnego dowódca i oficerowie sztabu muszą umiejętnie wykorzystywać wszystkie formy manewru, tak aby zapewnić wojskom własnym prowadzącym działania zaczepne przewagę w decydującym miejscu i czasie.

Do podstawowych form manewru stosowanych w działaniach zaczepnych amerykańskie wojska lądowe zaliczają: oskrzydlenie (envelopment), obejście (turning movement), przenikanie (infiltration), przełamanie (penetration), atak frontalny (czołowy).

Przedstawione wyżej formy manewru wyróżniono w podziale zastosowanym w ATP-35(B), gdzie jednak przyjęto inną kolejność, stawiając na pierwszym miejscu – atak frontalny (czołowy), a następnie przełamanie, oskrzydlenie, obejście i przenikanie. Zatem, zgodnie z obowiązującą w tym opracowaniu konwencją, według tej kolejności poszczególne formy manewru zostaną dalej charakteryzowane.

Atak frontalny (czołowy) (frontal attack) jest definiowany w ATP-35(B) jako manewr zaczepny, w którym główne działanie skierowane jest przeciwko frontowi sił przeciwnika. Podobne określenie tej formy działań zawarte jest w słowniku

³⁷ Por. FM 100-5 Operations, s. 2-5.

AAP-6(U). W podręcznikach amerykańskich sił lądowych znajdujemy charakterystykę ataku frontального podaną w ostatniej kolejności wśród form manewru stosowanych w działaniach zaczepnych. Podkreśla się w nich, że jest to dla ataków przygotowanych (deliberate attack) najbardziej kosztowna forma manewru. Polega ona na zmasowaniu skutków ognia bezpośredniego i pośredniego na pozycjach nieprzyjaciela oraz uderzeniu na jego siły na szerokim froncie poprzez najbardziej bezpośrednie podejście.

Podkreśla się, że powodzenie w ataku frontalnym uzależnione jest przede wszystkim od posiadania przewagi w siłach i środkach, a także umiejętności zdeorganizowania obrony przeciwnika. Ta forma ataku zalecana jest szczególnie podczas przechodzenia z obrony do natarcia w warunkach podejmowania ataków szybkich (pośpiesznych) (Hasty attack).

Atak frontalny może być stosowany również do związania części sił nieprzyjaciela w celu wprowadzenia go w błąd co do kierunku głównego uderzenia. Poleca się również tę formę manewru podczas wykorzystywania powodzenia oraz przechodzenia do pościgu. Zwraca się uwagę, że największe powodzenie daje frontalny atak wówczas, gdy przeciwnik jest zdeorientowany i nie potrafi skutecznie odeprzeć uderzeń. Stąd, formułowana jest teza, że również w boju spotkaniowym atak tego rodzaju może zakończyć się dużym sukcesem.

W opracowaniach szkoleniowych amerykańskich sił lądowych podkreśla się, że podjęcie ataku frontального na wyższych szczeblach dowodzenia uzależnione jest przede wszystkim od struktury obrony przeciwnika, w tym głównie od jej ciągłości i urzutowania. Przykładowe ugrupowanie korpusu podczas prowadzenia ataku frontального przedstawiono na schemacie (załącznik 5) opracowanym na podstawie podręcznika „FM 100-15 Corps Operations”³⁸. Szkice zamieszczone w tym podręczniku posłużyły również do opracowania pozostałych schematów, które ilustrują kolejne formy manewru w działaniach zaczepnych.

Przełamanie (Penetration) jest w ATP-35(B) wymienione na drugim miejscu wśród form manewru w działaniach zaczepnych. Definiowane ono jest jako forma zaczepna w działaniach lądowych, w której dąży się do przedarcia przez obronę przeciwnika i załamania jego systemu obronnego. Podczas przełamania nacierające wojska działają na stosunkowo wąskim froncie i po przedarciu się przez stanowiska obronne nieprzyjaciela uchwytują cele w głębi i w ten sposób niszczą ciągłość jego obrony. Podkreśla się, że przełamanie wymaga koncentracji sił i środków na wybranym odcinku.

W podręcznikach dla amerykańskich sił lądowych zaleca się stosowanie przełamania jako formy manewru w warunkach, gdy skrzydła nieprzyjaciela nie są odkryte lub gdy czas nie pozwala na zastosowanie innej formy manewru. Podkreśla się również, konieczność zmasowania mocy bojowej w punkcie przełamania, tak aby zdecydowanie przeważać nad siłami broniącymi się na tym odcinku. Zwraca

³⁸ FM 100-15 Corps Operations, Washington, DC, 1989, s. 5-5.

się uwagę, że powodzenie w przełamaniu uzależnione jest przede wszystkim od utrzymania ciągłości w ruchu wojsk do przodu i energicznym przeciwdziałaniu próbom nieprzyjaciela zmierzającym do zamknięcia wyłomu.

Sukces podczas przełamywania obrony przeciwnika jest w dużym stopniu uzależniony od umiejętności zorganizowania ataków pomocniczych (supporting attacks), także mylących oraz demonstracji (Feint and Demonstration), których celem jest między innymi minimalizacja strat wojsk własnych nacierających na głównym kierunku. Ponadto ataki tego typu powodują zaangażowanie odwodów nieprzyjaciela lub ograniczenie możliwości ich użycia do wykonania zdecydowanych kontrataków, których powodzenie groziłoby zamknięciem wyłomu w obronie.

Głównym celem przełamania jest stworzenie warunków do wykonania uderzeń na tyły i skrzydła broniącego się przeciwnika. W podręcznikach zwraca się uwagę dowódcom, że powinni dążyć do uzyskania powodzenia podczas przełamywania obrony nawet na kilku kierunkach (osiach) (axes). W takim przypadku przeciwnik jest zmuszony do rozproszenia swoich sił i nie jest w stanie skutecznie przeciwdziałać, np. poprzez wykonywanie kontrataków. Jednocześnie podkreśla się, że na operacyjnym szczeblu dowodzenia uderzenia wykonywane w wymiarze taktycznym powinny być przekształcane w jedno zdecydowane uderzenie zapewniające skuteczne przełamanie obrony przeciwnika. Przykładowy sposób przełamywania obrony przez korpus przedstawiono na szkicu (załącznik 6) opracowanym na podstawie amerykańskich materiałów szkoleniowych.

Oskrzydlenie (Envelopment) wymienia się w ATP-35(B) na trzecim miejscu wśród form manewru w natarciu, natomiast w podręcznikach amerykańskich sił lądowych jest ono stawiane zdecydowanie na pierwszej pozycji. Podkreśla się w nich, że poprzez oskrzydlenie uzyskuje się względną przewagę nad przeciwnikiem dzięki połączeniu umiejętnego manewru i skutecznego ognia. Dowódca dla zastosowania tej formy manewru powinien przede wszystkim odnaleźć lub stworzyć odkryte skrzydło w ugrupowaniu nieprzyjaciela. Wskazuje się, że czasami przeciwnik może sam odsłonić swoje skrzydło poprzez nieostrożny ruch do przodu. Podczas dynamicznych, płynnych form walki w nieciąglym ugrupowaniu może zaistnieć wiele sytuacji, które mogą umożliwić zastosowanie tej formy manewru. Zwraca się uwagę, że nacierający może wytworzyć odkryte skrzydło uderzając z niespodziewanego kierunku. Możliwa jest także kombinacja ognia i manewru, która przykuje uwagę obrońcy do odpierania uderzeń pomocniczych (wspierających).

W podręczniku „FM 100-5 Operations” podaje się przykład tego rodzaju działań, które prowadzone były przez wojska amerykańskie w operacji „Pustynna Burza”, gdzie irackie dywizje zostały zdziesiątkowane, gdy próbowały uciec szosą nr 8 do BASRY. Podkreśla się w tym podręczniku, że atakujący musi być wystarczająco ruchliwy, tak aby skoncentrować swoje siły i zmasować skutki swojej mocy bojowej zanim nieprzyjaciel zdąży przeorientować swoją obronę.

Z kolei w ATP-35(B) sformułowane zostały trzy generalne reguły prowadzenia oskrzydlenia.³⁹

- **po pierwsze:** główny wysiłek skierowany jest na skrzydło lub tyły przeciwnika, przesuwać wojska dookoła jednej lub obu stron (podwójne oskrzydlenie) lub ponad (pionowe oskrzydlenie) zasadniczymi pozycjami obronnymi przeciwnika. Ich celem jest zniszczenie lub opanowanie obiektów na tyłach przeciwnika;

- **po drugie:** główne natarcie jest realizowane poprzez unikanie zasadniczej siły przeciwnika na drodze do celu, a następnie zwalczanie go na niespodziewanym kierunku, czemu powinna sprzyjać wyższa mobilność i zaskoczenie;

- **po trzecie:** wojska prowadzące oskrzydlenie powinny być rozwinięte w głąb i zabezpieczać sobie własne skrzydła, aby uniknąć wystawienia się samemu na oskrzydlenie.

Na podstawie szkiców zaczerpniętych z podręcznika „FM 100-15 Corps Operations” opracowane zostały schematy ilustrujące działanie wojsk korpusu podczas realizacji manewru oskrzydlenia jednostronnego i dwustronnego w operacji zaczepnej. Przedstawione one zostały w załącznikach 7. i 8. do tego opracowania.

Obejście (Turning Movement) uznawane jest powszechnie za wersję manewru oskrzydającego, w której nacierające wojska obchodzą dookoła lub ponad zasadniczymi pozycjami obronnymi przeciwnika w celu zdobycia obiektów w głębi strefy tylowej, zmuszenia go do opuszczenia swojego stanowiska lub zawrócenia jego sił głównych w celu wyjścia naprzeciw takiemu zagrożeniu [ATP-35(B)].

Obejście w podręczniku „FM 100-5 Operations” charakteryzowane jest jako forma manewru, w której dzięki swobodzie działań atakujący wytwarza *decydujący punkt* w miejscu, gdzie przeciwnik nie jest przygotowany do skutecznej obrony. Nacierający zabezpiecza sobie kluczowy teren głęboko na tyłach nieprzyjaciela i wzdłuż jego linii komunikacji, manewrując raczej wokół niego niż poprzez odkryte skrzydło. Głębokie oddziaływanie ogniowe staje się w tej formie manewru niezwykle istotne dla powodzenia działań. Podkreśla się, że służy ono głównie ochronie manewrujących sił i atakowaniu nieprzyjaciela, szczególnie wówczas, gdy ugrupowaniu własnemu nie towarzyszy artyleria. Tego rodzaju zagrożenie powoduje, że przeciwnik jest zmuszony do porzucenia przygotowanej obrony i działania na nieprzygotowanym kierunku.

Jako przykład skuteczności zastosowania tej formy manewru w podręczniku tym podaje się operację X Korpusu i korpusu marines pod Inchon, którą kierował generał Mac Arthur.

Omówioną wyżej formę manewru obejścia przedstawiono graficznie na szkicu wykonanym na podstawie oryginalnych materiałów amerykańskich sił lądowych. Zawiera go załącznik 9. niniejszego opracowania.

Przenikanie (Infiltration) jest w ATP-35(B) definiowane jako sposób i proces, w którym wojska przemieszczają się pojedynczo lub małymi grupami nad,

³⁹ Por. op. cit., s. 3-6.

poprzez lub dookoła stanowisk przeciwnika bez wykrycia. W tej publikacji NATO wyróżnione są trzy reguły dotyczące zastosowania tej formy manewru:

- **po pierwsze:** dowódcy mogą stosować przenikanie do uderzeń na lżej broniowane stanowiska lub na nieco silniejsze wychodząc na skrzydła lub tyły; w celu zdobycia kluczowego terenu w ramach wsparcia ogólnego wysiłku; w celu zebrania danych rozpoznawczych; w celu zakłócenia działań tyłowych przeciwnika;

- **po drugie:** dowódcy muszą być ostrożni aby uniknąć zaalarmowania przeciwnika i zdemaskowania swoich zamiarów;

- **po trzecie:** dowódcy stosują przenikanie zwykle w połączeniu z innymi formami manewru.

Przedstawiona w tym rozdziale charakterystyka podstawowych form manewru w działaniach zaczepnych byłaby niepełna bez odniesienia się do obszaru ich zastosowania. Dowódcy bowiem, zarówno na operacyjnym jak i taktycznym szczeblu dowodzenia, powinni prowadzić działania zaczepne jednocześnie na całej głębokości swojego obszaru (rejonu) działań, tak aby być zdolnym do manewrowania i koncentrowania swoich sił w decydującym miejscu i czasie. Celowi temu służy synchronizacja⁴⁰ działań bojowych w trzech obszarach (strefach), które tworzą tzw. strukturę operacyjną (The Operational Framework).

W strukturze operacyjnej działań zaczepnych występują, podobnie jak w obronie, trzy elementy:

- działania w głębi (Deep Operations);
- działania w styczności (Close Operations);
- działania tyłowe (Rear Operations).

W podręcznikach i publikacjach sojuszniczych podkreśla się, że choć cele działań w poszczególnych obszarach różnią się, to jednak dowódcy muszą umiejętnie zintegrować wysiłki wszystkich elementów ugrupowania tak, aby uzyskać skupienie go w decydującym miejscu i czasie. Wymaga to przede wszystkim odpowiedniej koordynacji działań, która w pierwszym rzędzie powinna znaleźć odbicie w planie operacji.

Działania w głębi (Deep Operations) podczas prowadzenia działań zaczepnych mają przede wszystkim na celu *izolowanie obrony nieprzyjaciela*, dezorganizują jego odwody, niszczą wysoko opłacalne cele, zrywają wsparcie ogniowe i komplikują odtwarzanie podczas wycofywania. Podkreśla się w podręcznikach, że działania w głębi szczególnie na szczeblu operacyjnym mają istotny wpływ na przebieg działań w bezpośredniej styczności. Potwierdziły tę zależność w pełni doświadczenia z wojny w Zatoce Perskiej.

Działania w styczności (Close Operations) prowadzą siły pozostające w bezpośrednim kontakcie z nieprzyjacielem. Na szczeblu operacyjnym, działania w styczności są zwykle bieżącymi bitwami korpusów i dywizji. Podkreśla się, że na działania korpusu w styczności składają się działania w głębi, w styczności

⁴⁰ Szerzej na temat synchronizacji w oddzielnym rozdziale.

i tyłowe podległych dywizji i samodzielnych brygad. Typowe działania w styczności obejmują zwykle manewr (podejście), walki na przednim skraju obrony nieprzyjaciela, włamanie się w jego pozycje obronne, wykorzystanie powodzenia zwykle poprzez wprowadzenie do bitwy odwodów. Celem działań w styczności jest zwykle rozbicie podstaw struktury obronnej przeciwnika opartej z reguły na broniących się w pierwszym rzucie związkach taktycznych (oddziałach).

Działania tyłowe (Rear Operations) pomagają dowódcy w zapewnieniu swobody działań w zakresie wsparcia bojowego i logistycznego, a przede wszystkim stwarzają warunki do wykorzystania powodzenia i przejścia do pościgu. Działania w obszarze tyłów mają istotny wpływ nie tylko na działania w styczności, ale także umożliwiają dowódcy skuteczne oddziaływanie na całą głębokość ugrupowania nieprzyjaciela za pomocą sił i środków wydzielonych do jego dyspozycji.

W podręcznikach i opracowaniach sojusznicznych podkreśla się, że działania tyłowe mają również na celu skuteczną obronę i ochronę własnych źródeł zasilania pola walki, a także elementów systemu i kierowania. Obiekty rozmieszczane zazwyczaj w strefie tyłowej (Rear area) są celem uderzeń wykonywanych przez nieprzyjaciela najczęściej w pierwszej kolejności. Ochrona linii wsparcia logistycznego i linii komunikacyjnych jest również ważkim celem realizowanym przez dowódców podczas prowadzenia działań tyłowych.

W podsumowaniu warto jeszcze raz podkreślić, że efektywność działań zaczepnych nie jest sumą powodzenia w poszczególnych obszarach, lecz wynika przede wszystkim z umiejętnej synchronizacji wysiłków w decydującym miejscu i czasie dla takiego spotęgowania bojowego oddziaływania na przeciwnika, że spowoduje rozbicie (zniszczenie) jego elementów decydujących o skutecznym stawianiu przez niego oporu w obronie.

5. PLANOWANIE I PROWADZENIE DZIAŁAŃ ZACZEPNYCH

W Siłach Zbrojnych RP na początku lat dziewięćdziesiątych wprowadzony został podział na dwa okresy działań bojowych (taktycznych, operacyjnych), tj. okres przygotowania oraz okres prowadzenia. Stąd może wzbudzić pewne wątpliwości Czytelników zastosowany wyżej tytuł rozdziału. Autorzy chcą jednak, konsekwentnie prezentować poglądy specjalistów wojskowych NATO, które znajdują odbicie w oficjalnych dokumentach i opracowaniach szkoleniowych.

Przyjęty tytuł rozdziału stanowi bowiem, polską wersję rozdziału 8 podręcznika „FM 100-5 Operations” poświęconego planowaniu i prowadzeniu działań zaczepnych (natarcia) (Planning and conducting the offense)⁴¹. W rozdziale tym omawiane są jednak, co ciekawe, trzy fazy, a mianowicie: planowanie, przygotowanie i prowadzenie (planning, preparing and conducting). Warto zatem, zwrócić uwagę na te formalne subtelności, jednak w zakresie strony merytorycznej Czytelnicy z pewnością dostrzegą wiele zbieżności z procedurami dotychczas stosowanymi w Wojsku Polskim, a dla ułatwienia odpowiednie wskazówki zostały ujęte w przypisach. Ponadto trzeba podkreślić, że przyjęty w tym rozdziale układ podrozdziałów odpowiada również zapisom, które zawarte zostały w ATP-35(B).

5.1. Planowanie działań zaczepnych

W podręcznikach amerykańskich sił lądowych podkreśla się, że plan operacji powinien zawierać przede wszystkim zwięzłe określenie zamiaru dowódcy oraz prostą i jasno wyrażoną koncepcję rozegrania operacji, która pozwoli nacierającemu na ciągły napór na przeciwnika i szybkie eliminowanie naturalnych elementów przewagi obrońcy. Stąd wskazuje się, że plan powinien obejmować sposób prowadzenia działań na całą głębokość operacji, zwłaszcza po osiągnięciu celu pośredniego (bliższego) precyzować jak wykorzystać powodzenie i ostatecznie pokonać przeciwnika. Zwraca się uwagę, że dobry plan operacji to taki, który zapewni dowódcy elastyczne reagowanie na rozwój sytuacji, a także pozwoli mu energicznie przesunąć odwody na kierunek głównego uderzenia oraz umożliwi mu przez cały czas trwania bitwy (walki) utrzymanie inicjatywy i impetu działań.

Ukierunkowana działalność planistyczna rozpoczyna się na operacyjnym i taktycznym szczeblu dowodzenia od otrzymania zadania (mission), które zwykle

⁴¹ Op. cit., s. 8-1.

sformułowane jest w formie dyrektywy (rozkazu operacyjnego) (Operation Directive / Order).

Zasadniczym etapem procesu planowania jest ocena sytuacji, której celem jest wypracowanie decyzji dowódcy. Podkreślić należy, że integralną częścią oceny sytuacji (Estimate process) jest analiza zadania (Mission analysis). Zwrócić należy przy tym uwagę, że amerykańscy specjaliści wojskowi preferują prowadzenie oceny sytuacji według tzw. czynników **METT-T**, tj. zadania (Mission), nieprzyjaciela (Enemy), terenu i pogody (Terrain and weather), wojsk własnych (Troops) oraz dostępnego czasu (Time available).

Zadanie (Mission) jest podstawą planowania działań zaczepnych, w których głównym wymaganiem jest *swoboda*. Amerykańscy specjaliści podkreślają znaczenie umiejętnego sprecyzowania zadania podwładnym, jednocześnie wskazują na potrzebę znajomości przez nich zadania i zamiaru przełożonego. Podstawową formą zadania jest jasno i precyzyjnie sformułowany *cel działania*. Tak postawione zadanie sprzyja wykazaniu przez podwładnych inicjatywy w poszukiwaniu jak najlepszego *sposobu* jego wykonania.

Nieprzyjaciół (Enemy) jest drugim czynnikiem, który muszą uwzględnić dowódcy podczas planowania działań zaczepnych. Przedmiotem oceny powinno być, zdaniem amerykańskich specjalistów, nie tylko ugrupowanie przeciwnika, ale również jego zasady działania, stan zdolności bojowej, a także prawdopodobny zamiar działań. Wyniki tych ocen służą dowódcy do sprecyzowania zadań własnym elementom rozpoznawczym, a także określają jego potrzeby informacyjne adresowane do wyższych ogniw dowodzenia. Bardzo ważne w działaniach zaczepnych jest wykrycie nie tylko czołowych pozycji obronnych przeciwnika, ale przede wszystkim ustalenie rozmieszczenia odwodów, które w czasie prowadzenia walki może nieprzyjaciół wykorzystać do kontrataków. Podkreśla się również, że ważne jest prowadzenie nie tylko aktywnej działalności rozpoznawczej, ale także agresywnego kontr rozpoznania. Jednocześnie wskazuje się na potrzebę synchronizacji zadań rozpoznawczych z innymi formami aktywności realizowanymi podczas przygotowania operacji zaczepnych, gdyż mogą one ujawnić nieprzyjacielowi planowany kierunek uderzenia.

Teren i pogoda (Terrain and weather) to czynniki, które w działaniach zaczepnych spełniają niezwykle ważną rolę. Podkreśla się w amerykańskich podręcznikach, że umiejętne wykorzystanie dróg przesunięcia i rozwinięcia do ataku zapewnić może skryte i niespodziewane dla nieprzyjaciela uderzenie. Jednocześnie z całą stanowczością wskazuje się na potrzebę wyboru dogodnego terenu na kierunku głównego uderzenia. Dopuszczalne jest jedynie wykorzystanie niedogodnego terenu do wykonania wstępnego manewru, w celu wprowadzenia przeciwnika w błąd. Podczas planowania natarcia konieczne jest uwzględnienie wszystkich przeszkód, które może nieprzyjaciół wykorzystać do obrony. Podkreśla się, że kluczowy teren, który może stanowić decydujący (rozstrzygający) punkt (Decisive

Point) na osi (kierunku) natarcia będzie często ważniejszym celem niż broniące go siły⁴².

Pogoda i warunki widoczności mają bardzo istotny wpływ na działania zaczepne. Ma ona szczególne znaczenie dla zapewnienia ciągłego wsparcia nacierających wojsk przez siły powietrzne, których wysoka efektywność działania może spotęgować tempo działań. Najlepszym przykładem jak wpływa pogoda na prowadzenie operacji zaczepnych jest operacja „Overlord”, w której prognoza dotycząca stanu morza decydowała o podjęciu decyzji o rozpoczęciu operacji⁴³. Współcześnie również warunki atmosferyczne w istotny sposób wpłynęły na przebieg działań wojsk amerykańskich w operacji „Pustynna Burza” w 1991 r.

Wojska własne (Troops) to zasadniczy czynnik, który powinien być uwzględniany w procesie oceny sytuacji. W podręcznikach podkreśla się, że w planowaniu działań wojsk należy przede wszystkim uwzględnić możliwości bojowe poszczególnych rodzajów wojsk i posiadany przez nich potencjał bojowy. Przestrzeganie tej zasady sprzyja bowiem wypracowaniu przez sztab takich sposobów (kierunków) działania (Courses of Action – CoA), które umożliwią dowódcy wybranie optymalnego wariantu użycia wojsk własnych dla wykonania postawionego zadania bojowego. Akcentuje się, szczególnie w amerykańskich materiałach szkoleniowych potrzebę planowania działań głębokich w operacji zaczepnej. W tym celu należy umiejętnie wykorzystać potencjał bojowy przede wszystkim jednostek powietrznodesantowych i szturmowych, których działania polegające na opanowaniu ważnych obiektów w głębi (Depth) stworzy sprzyjające warunki do wykorzystania powodzenia przez manewrowe jednostki pancerne i zmechanizowane. Powodzenie działań lądowych w operacji „Pustynna Burza” świadczy najlepiej o aktualności zasad amerykańskich sił zbrojnych, które z całą determinacją były przestrzegane podczas wojny w Zatoce Perskiej w 1991 r.

Dostępny czas (Time available) to czynnik, który w działaniach zaczepnych ma szczególne znaczenie, gdyż jego zasoby w istotny sposób wpływają na możliwości prowadzenia działań obu walczących stron.

Obrońca dysponujący dużą ilością czasu może spożytkować go przede wszystkim na rozbudowę inżynieryjną, a tym samym zwiększyć trudności w prowadzeniu natarcia. Z kolei atakujący musi wydzielić odpowiednie zasoby czasu na przygotowanie wojsk do działań zaczepnych oraz ich skoncentrowanie na wybranym kierunku uderzenia.

Podczas prowadzenia działań zaczepnych czas jest wyznacznikiem uzyskiwanego tempa działań, które z kolei warunkuje terminowe osiągnięcie zaplanowanych

⁴² Przykład Monte Cassino dla żołnierzy 2 Korpusu Polskiego (komentarz autorski).

⁴³ Historyczne znaczenie miała odprawa, która rozpoczęła się o godz. 20.00 4 czerwca 1944 roku. Po krótkiej dyskusji szef sztabu o godz. 20.14 zameldował „Ma Pan generał minutę na podjęcie ostatecznej decyzji” – gen. Eisenhower wydał po chwili lapidarny rozkaz: „O.K. Ruszać” (opr. własne na podstawie F. Skibiński, *Overlord*, zeszyt KAW, Warszawa 1985).

celów operacyjnych. Stąd, rola czynnika czasu przejawia się zarówno w procesie planowania i prowadzenia działań głównie poprzez ogólne wymaganie – *synchro-nizacji działań*. W podręcznikach podkreśla się również, że natarcie powiedzie się wówczas, gdy wojska osiągną swoje cele zanim nieprzyjaciół nie odzyska równowagi, zidentyfikuje zagrożenia i zmasuje ogień i siły przeciwko atakującemu. Czas jest zatem sprawą żywotną dla dowódcy prowadzącego natarcie, musi on bowiem utrzymywać ciągle stan zaskoczenia, zamieszanie i dezorganizację w szeregach przeciwnika oraz impet ataku własnych wojsk.

Przyjęta w ATP-35(B) metoda planowania działań zaczepnych jest bardzo zbliżona do poglądów amerykańskich sił lądowych, stąd w tym miejscu można jedynie wskazać na drobne formalne różnice. Polegają one głównie na zastosowaniu innej kolejności przy *ocenie sytuacji (Estimate)*, w której wyróżnia się:

1. Przeciwnika (Enemy);
2. Czynniki środowiska (Environmental factors);
3. Wojska własne (Friendly forces);
4. Ubezpieczenie (Security);
5. Czas (Time).

W kolejnym etapie planowania wyróżnione jest *rozpatrzenie sposobów działania (Consideration of Courses of Action)*, a następnie podkreśla się, że wybrany przez dowódcę wariant stanowi podstawę do rozwinięcia go w *koncepcję operacji (Concept of Operations)*.

Następny podpunkt zawiera wymagania dotyczące zasadniczych treści *planu działań zaczepnych*, w którym wyróżnia się:

1. Podział sił (Task organization)⁴⁴;
2. Zadania (Tasks);
3. Fazy i kierowanie (Phasing and Control);
4. Tabela czasowa (Timings);
5. Plan manewru (Manoeuvre plan);
6. Wsparcie ogniowe (Fire support);
7. Wsparcie walką radioelektroniczną (Electronic Warfare Support);
8. Odwody (Reserves);
9. Rozpoznanie (Reconnaissance);
10. Taktyczne ubezpieczenie i ochrona (Tactical security and protection);
11. Umocnienie (Consolidation);
12. Wykorzystanie powodzenia (Exploitation);
13. Zabezpieczenie logistyczne (Combat Service Support).

Z przedstawionych wyżej elementów planu działań zaczepnych najważniejszym jest plan manewru, który stanowi efekt pracy przede wszystkim oficerów pionu operacyjnego (G3). Odzwierciedla on myśl dowódcy w zakresie manewru, tj. w sposób graficzny przedstawia pierwszą część koncepcji operacji (Concept of

⁴⁴ Tłumaczenie punktów: 1, 3, 4, 11 i 12 – autorskie.

Operations) i stanowi zwykle załącznik C do planu (rozkażu operacyjnego) wykonany w formie oleaty (Annex C – Operation Overlay). W załączniku 10. przedstawiono autorski wariant tego dokumentu, którego nie należy jednak traktować jako wzór do obligatoryjnego stosowania. W tej materii obowiązują bowiem w siłach zbrojnych ustalenia dokonane przez kompetentnych przełożonych poprzez wprowadzenie do użytku służbowego stosownych dokumentów normatywnych. W AON do celów dydaktycznych wykorzystuje się w tym zakresie odpowiednie opracowania szkoleniowe wydane głównie przez Katedrę Dowodzenia i Łączności.

5.2. Przygotowanie działań zaczepnych

Proces przygotowania działań (Preparing) rozpoczyna się, w rozumieniu amerykańskich specjalistów wojskowych, wówczas gdy ustalenia zawarte w planach doprowadzane są do wykonawców i przystępuje się do realizacji przedsięwzięć, które bezpośrednio poprzedzają prowadzenie działań (conducting). Podobna interpretacja przygotowania zawarta jest w ATP-35(B), gdzie proces ten określa się mianem „Preparation”.

W podręcznikach i materiałach sojuszniczych podkreśla się znaczenie *czynnika czasu*, który ma szczególny wpływ na stopień przygotowania się do natarcia podległych ogniów dowodzenia. Stąd, tzw. *rozkazy wstępne* (*Warning orders*) są bardzo ważnym sposobem wygrania z przeciwnikiem *walki o czas*. Podkreśla się jednak, że jeżeli to jest możliwe dowódcy powinni wydawać rozkazy osobiście i bezpośrednio.

W podręcznikach amerykańskich sił lądowych jednoznacznie wskazuje się, że dowódcy powinni wykorzystać cały okres przygotowania na przedsięwzięcia służące synchronizacji działań w operacji. Akcentuje się, że *koordynacja* (*coordination*) zaczyna się niezwłocznie po otrzymaniu zadania i trwa przez cały okres działań. Zaleca się, w miarę posiadanego czasu, stosowanie rozmaitych form przećwiczenia (wizualizowania) planu działań zaczepnych określanych mianem „rehearsals”. Podkreśla się, że każdy dowódca powinien poprzez krótkie meldunki zwrotne (backbrief) upewnić się, że jego podlegli dowódcy zrozumieli swoje zadania oraz miejsce i rolę w planie operacji. Zwraca się również uwagę, że niezbędna jest również koordynacja zadań bojowych z przedsięwzięciami logistycznymi.

Podkreślić należy, że przestrzeganie powyższych reguł przygotowania działań zaczepnych zaowocowało wielkim sukcesem wojsk sojuszniczych w operacji „Pustynna Burza”, jednak pamiętać trzeba również ile wysiłku włożono w szkolenie wojsk w warunkach pustynnych.

Przedsięwzięcia, które mogą wykonywać wojska w ramach przygotowania działań zaczepnych przedstawione zostały szerzej w ATP-35(B). Do takich zabiegów zaliczono:

a) przegrupowanie wstępne (Preliminary Movement), którego celem jest doprowadzenie do ugrupowania spełniającego wymagania wynikające z tabeli czasowej (Timings);

b) rozwinięcie wstępne (Preliminary Deployment), którego celem jest stworzenie ugrupowania bojowego wynikającego z podziału sił (Task organization);

c) przenikanie (Infiltration), które może być stosowane w sprzyjających warunkach przede wszystkim do wprowadzenia w ugrupowanie przeciwnika własnych elementów rozpoznawczych;

d) przygotowanie ogniowe (ogień przygotowawczy) (Preparatory Fire), które ma zastosowanie wówczas, gdy dowódca zdecydował się rozpocząć ogień przygotowawczy przed godziną „G” (prior to H-hour).

Doświadczeni Czytelnicy z pewnością zauważą, że wymienione wyżej przedsięwzięcia przygotowania działań zaczepnych można zakwalifikować do wyróżnianego w SZ RP organizowania walki i doprowadzenia do gotowości związku taktycznego (oddziału) do wykonania zadania⁴⁵.

5.3. Prowadzenie działań zaczepnych

W okresie prowadzenia działań zaczepnych wyróżnione są w ATP-35(B) dwie fazy:

1. Rozpoczęcie natarcia (Initiation of the Attack);
2. Prowadzenie natarcia (Conduct of the Attack).

W charakterystyce ogólnych zasad dotyczących rozpoczęcia ataku zawarte są postulaty nakazujące dowódcom w sposób *elastyczny i szybki* wykorzystywać posiadany potencjał bojowy (*flexibility and speed in the employment of combat power are paramount*).

W kolejnych podpunktach podane są wskazówki dotyczące *przejścia przez ugrupowanie własnych wojsk (Passage of Lines)* oraz wykonania *zbliżania*⁴⁶ i *fazy szturm* (*Approach and Assault Stage*). Podkreśla się, że tabela czasu (Timings) oparta jest na terminie przekroczenia *linii wyjściowej (Line of departure)*. Następnie sformułowana teza, że ugrupowanie przyjmowane przez nacierające wojska podczas przekraczania linii wyjściowej będzie zależało od właściwości terenu, możliwości rozwinięcia sił, rzeczywistej odległości od przedniego skraju obrony przeciwnika oraz stopnia obezwładnienia jego obrony. Jednocześnie podkreśla się konieczność zapewnienia podchodzącym wojskom maksymalnego bezpieczeństwa i pełnego wsparcia ogniowego uniemożliwiający przeciwnikowi skuteczne przeciwdziałanie podejściu.

⁴⁵ Por. *Regulamin działań taktycznych Wojsk Lądowych*, Warszawa 1994, s. 103.

⁴⁶ Tłumaczenie autorskie.

W drugiej, charakteryzowanej w ATP-35(B), fazie – prowadzenia natarcia (Conduct of Attack) wyróżnione są następujące etapy i reguły działań zaczepnych:

a) przełamanie (Breaking – In), które polega na wykonaniu wyłomu w obronie przeciwnika;

b) przebijanie się (Fighting through), które jest realizowane po przełamaniu i polega na potęgowaniu uderzeń na kolejne, stawiające opór siły przeciwnika;

c) omijanie przeciwnika (Bypassed Enemy) ma miejsce gdy pierwszorzutowe oddziały dla utrzymania tempa omijają silnie bronione punkty oporu przeciwnika;

d) ubezpieczenie i ochrona (Security and Protection), które jest niezbędne dla zapewnienia płynności działań zaczepnych;

e) odwody (Reserves), które zapewniają dowódcy elastyczność reakcji w skomplikowanej sytuacji operacyjnej;

f) umocnienie (Consolidation), które polega na przygotowaniu się do odparcia na opanowanych pozycjach kontrataków przeciwnika;

g) wykorzystanie powodzenia (Exploitation), którego celem jest utrzymywanie inicjatywy przez nacierające wojska poprzez ciągły napór na wycofujące się wojska i dezorganizację jego poczynąń obronnych;

h) pościg (Pursuit), który charakteryzowany jest jako działanie zaczepne zmierzające do odcięcia, uchwycenia lub zniszczenia wojsk przeciwnika próbujących się wycofać lub uciec;

i) okrążenie (Encirclement), które zwykle jest wynikiem wykorzystania powodzenia lub pościgu i polega na odcięciu części sił przeciwnika w określonym rejonie z zamiarem ich zniszczenia lub zmuszenia do poddania się.

W podsumowaniu tego rozdziału warto podkreślić, że przedstawione wyżej etapy prowadzenia działań zaczepnych korespondują w dużym stopniu z zasadami, które opublikowane są w podręcznikach amerykańskich sił lądowych.

6. SYNCHRONIZACJA W DZIAŁANIACH ZACZEPNYCH

Problematyka synchronizacji była już w tym opracowaniu poruszana wielokrotnie, jednak w opinii autorów jest ona tak ważna i jednocześnie na tyle nowa, że konieczne jest poświęcenie jej oddzielnego rozdziału. Warto przy tym podkreślić, że opinię tę podzielali z pewnością również autorzy ATP-35(B), którzy umieścili zagadnienia **synchronizacji** w oddzielnym podrozdziale zawartym w rozdziale pierwszym tej publikacji.

Na wstępie trzeba wyraźnie zaakcentować, że *synchronizacja* (*synchronization*) należy do *reguł (zasad) działania amerykańskich sił lądowych* (*The tenets of Army Operations*), którą w podręczniku „FM 100-5 Operations”, charakteryzuje się jako proces i jako rezultat. Polega ona na użyciu czasu, przestrzeni, sił i środków do wytworzenia względnej, maksymalnej mocy bojowej w decydującym czasie i miejscu⁴⁷.

Analiza publikacji sojuszniczych, głównie ATP-35(B) oraz AJP-1(A) wykazała bardzo dużą zbieżność powyższej definicji z interpretacją synchronizacji zawartą w tych opracowaniach⁴⁸. Na przykład w ATP-35(B) jest ona określana jako „zdolność do skupienia zasobów i działań w czasie i przestrzeni w celu stworzenia maksymalnego stosunku siły bojowej w decydującym miejscu”⁴⁹.

Podkreśla się, że osiągnięcie *synchronizacji* wymaga *koordynacji*, jednak wskazuje się równocześnie, że *sama koordynacja* nie gwarantuje *synchronizacji*. W tym miejscu należy odnieść się do zależności pomiędzy tymi pojęciami, gdyż w praktyce dydaktycznej spotkać można wiele uproszczonych interpretacji tych zagadnień.

Wyniki badań wskazują jednoznacznie, że *koordynację* należy traktować jako *jedną z funkcji dowodzenia (kierowania)*. Zaliczana jest ona przez wielu teoretyków dowodzenia do tzw. *metafunkcji*. Wyróżnia je to, że są one funkcjami, które niejako stanowią o istocie kierowania. Wśród metafunkcji autorzy wymieniają najczęściej: decydowanie, informowanie i *koordynowanie*. Z przedstawionej charakterystyki jednoznacznie wynika również, że realizacja *funkcji koordynowania* przebiega w obszarze *systemu dowodzenia i kierowania*⁵⁰. Natomiast *synchronizacja*, której odpowiednikiem jest dotychczas stosowane w Siłach Zbrojnych RP

⁴⁷ Op. cit., s. 2-8.

⁴⁸ Szersze, naukowe opracowanie zagadnień koordynacji i synchronizacji w pracy S. Sadowskiego, *Organizacja współdziałania w okresie przygotowania operacji obronnej korpusu*, Warszawa 1998, nr bibl. S/3920.

⁴⁹ Op. cit., s. 1-7.

⁵⁰ Funkcji koordynowania, w dużym stopniu, odpowiada stosowane dotychczas w WP pojęcie organizacji współdziałania (przypis autorski).

pojęcie *współdziałania* zachodzi w systemie wykonawczym, na polu walki i jest efektem zespolenia wysiłków rodzajów wojsk i rodzajów sił zbrojnych co do celów, czasu i przestrzeni. *Stanowi ona jednocześnie rezultat realizacji nie tylko funkcji koordynowania, lecz wszystkich funkcji dowodzenia, tj. planowania, stawiania zadań i kontroli (Planning, directing and controlling)*. Synchronizacja jest wynikiem oddziaływania systemu dowodzenia na wojska, lecz nie tylko. Wpływ na osiągnięcie synchronizacji ma przede wszystkim stopień wyszkolenia wojska, a w okresie przygotowania działań całokształt przedsięwzięć służących zgrywaniu wojsk pod kątem oczekującego zadania. Przekonali się o tym żołnierze i dowódcy sił sojuszniczych uczestniczących w operacji „Pustynna Burza”, których żmudne ćwiczenia w pustynnych warunkach zaowocowały minimalnymi stratami w boju. Wnioski i doświadczenia z tej operacji spowodowały między innymi, że problematyka tzw. „rehearsals” znalazła w nowych podręcznikach amerykańskich sił lądowych szerokie odbicie, np. w nowym podręczniku „FM 101-5 Staff Organizations and Operations” poświęcono tym zagadnieniom oddzielny appendix G.

Celem „rehearsals” jest przeciwiczenie w różnej formie⁵¹ planu operacji, stąd pierwszym warunkiem osiągnięcia synchronizacji na polu walki jest odpowiednie zgranie użycia wojsk na etapie planowania. Głównym elementem planu jest w tym zakresie przede wszystkim zamiar dowódcy i koncepcja operacji. Podkreśla się to m.in. w ATP-35(B), gdzie stwierdza się: „Nadzwyczaj ważnym jest zrozumienie zamiaru dowódcy. Sztab ukierunkowany postawionym zadaniem i zamiarem dowódcy stosuje proces wypracowania decyzji oraz czynniki i narzędzia planowania operacyjnego, takie jak przygotowanie rozpoznawcze, możliwości zabezpieczenia logistycznego i środki wsparcia ogniowego skoordynowane ze schematem manewru oraz tworzy zsynchronizowany plan operacyjny”⁵².

W działaniach zaczepnych, które charakteryzują się wysoką dynamiką zagadnienia koordynacji działań powinny zatem, znajdować się w centrum zainteresowania oficerów pionu operacyjnego (G3), których podstawowym zadaniem jest opracowanie zsynchronizowanego planu operacji. Zasadniczymi treściami, które służą koordynacji podczas planowania operacji są wszelkie ustalenia co do zadań (celów), miejsca (przestrzeni) i czasu, które w literaturze tematu określa się najczęściej jako tzw. *elementy koordynacji* (elementy współdziałania). Elementy te stanowią przedmiot szerszego omówienia w dalszej części tego rozdziału.

Zdecydowana większość elementów koordynacji stosowanych w procesie planowania operacyjnego ma charakter uniwersalny, tzn., że dotyczy wszystkich rodzajów działań. Taki charakter mają z całą pewnością, zdaniem wielu specjalistów główne elementy koordynacji, *linie rozgraniczenia*, którymi dowódcy wyznaczają

⁵¹ Szerzej na temat form „rehearsals” również we wcześniej wymienionej pracy S. Sadowskiego, *Organizacja współdziałania w okresie przygotowania operacji obronnej korpusu*, Warszawa 1998, nr bibl. S/3920.

⁵² Op. cit., s. 1-7, podkreślenia autorów.

podwładnym *obszary (pasy, rejony) odpowiedzialności*. Podkreślić należy, że w procedurach NATO stosowane są nie tylko boczne linie rozgraniczenia, ale również przednie i tylne. Zwrócić należy przy tym uwagę, że ogólne zasady podziału obszaru działań na: głębokie, w styczności i tylowe w działaniach zaczepnych są zbliżone do obowiązujących w obronie.

Podział obszaru w działaniach zaczepnych oparty jest jednak na innym elemencie koordynacji niż w obronie, gdzie główną rolę spełnia przednia linia obrony FEBA (Forward Edge of Battle Area). Głównym elementem koordynacji charakterystycznym dla działań zaczepnych jest *linia wyjściowa do natarcia (Line of departure – LD)*. Linia ta służy do koordynowania przesunięcia wojsk we wstępnej fazie ataku. Termin przekroczenia linii wyjściowej (Line of departure) jest podstawą synchronizacji czasowej natarcia, która zawarta jest zwykle w tzw. tabeli czasowej (Timings) oraz planowania wsparcia ogniowego.

Po wejściu wojsk do bitwy główną rolę koordynacyjną przejmuje *linia styczności wojsk własnych – FLOT (Forward Line of Own Troops)*. W stosunku do linii FLOT planuje się w operacji *linie koordynacji wsparcia ogniowego – FSCL (Fire Support Coordination Line)*. Zwykle korpus planuje linię początkową oraz serię FSCLs, które obowiązują w ustalonych przedziałach czasu. Warto podkreślić, że linia ta służy do zapewnienia dogodnych warunków wykonania zadań wsparcia przez siły powietrzne w obszarze operacji głębokiej korpusu oraz bezkolizyjnego wykonania zadań przez siły bezpośrednio podporządkowane dowódcy sił lądowych.

Elementami koordynacji w działaniach zaczepnych, które w ATP-35(B) określone są w języku angielskim mianem – *Control Measures (Przedsięwzięcia kierowania)* są również:

1. Rejony ześrodkowania (Assembly areas);
2. Drogi zbliżania (Approach routes)⁵³;
3. Pozycje wyjściowe do ataku (Forming Up Place – FUP) (Attack Position)⁵⁴;
4. Oś przesunięć (marszruty) (Axis of advance route);
5. Cele natarcia (pośrednie cele natarcia) (Objectives intermediate Objectives).

W planie operacji podstawowym elementem stosowanym do koordynacji działań są również *linie faz operacji (Phase Line – PL)*, przy czym należy zwrócić uwagę, że mianem tym dodatkowo opatrywane są również inne linie koordynacyjne np. granice obszarów odpowiedzialności, rubieże wyznaczone do osiągnięcia w natarciu, linie koordynacji itp., np. FSCL o ustalonym czasie obowiązywania może być opatrzona mianem: PL RED (Linia „CZERWONA”).

Dla koordynowania działań pomiędzy sąsiednimi związkami taktycznymi (oddziałami) wyznacza się tzw. *punkty koordynacyjne (Coordinating Points)*. Zasady ich określania oraz sposób działania elementów łącznikowych uregulowany jest

⁵³ Tłum. autorskie.

⁵⁴ Tłum. według AAP-6(u).

stosownym dokumentem standaryzacyjnym NATO – STANAG 2101. Również zagadnieniom koordynacji działań sił powietrznych w strefie działań bojowych poświęcony jest odpowiedni dokument standaryzacyjny – ATP-40, który zawiera zasady kontroli przestrzeni powietrznej.

Należy przewidywać, że w miarę upływu czasu nastąpi istotne zwiększenie dopływu informacji oraz publikacji sojusznicznych NATO do sił zbrojnych RP, lecz zanim do tego dojdzie wydaje się, że pomocnym dla wielu Czytelników, w zakresie zapoznania z terminologią stosowaną w działaniach zaczepnych, będzie zapewne schemat przedstawiony w załączniku 11.

ZAKOŃCZENIE

W przekonaniu autorów dobrym sposobem podsumowania będzie przypomnienie Czytelnikom jak prezentowane zasady i sposoby działań zaczepnych są przestrzegane w praktyce dowodzenia sił zbrojnych państw NATO.

Zasady, które opracowano m.in. w podręczniku „FM 100-5 Operations” wydanym w 1986 r. zostały wystawione na próbę już w 1990 r. w wyniku niespodziewanej agresji Iraku na Kuwejt. Siły zbrojne państw sojuszu przystąpiły do działań niezwłocznie, z aktualnie posiadanymi możliwościami bojowymi oraz aktualnie stosowanymi zasadami użycia operacyjnego wojsk. W czasie operacji „Pustynna Tarcza” oraz „Pustynna Burza” użyte zostały wszystkie rodzaje środków bojowych będących w posiadaniu sił zbrojnych państw NATO przy zastosowaniu dotychczasowych zasad ich użycia.

Wnioski i doświadczenia z wojny w Zatoce Perskiej wskazują, że w praktyce bojowej po prostu rzetelnie przestrzegano zasad, sposobów i metod działania, które w poligonowych i szkoleniowych warunkach wojska poprzednio nabywały.

O powodzeniu ostatniej lądowej fazy operacji „Pustynna Burza” zdecydował przede wszystkim sukces w realizacji zadań operacji powietrznej, który w wyniku panowania w powietrzu zapewnił wojskom lądowym swobodę działań oraz zdecydowanie obniżył potencjał bojowy broniących się wojsk irackich. Drugim niezwykle ważnym czynnikiem powodzenia było z pewnością doprowadzenie do ogólnej operacyjnej równowagi sił (w korpusach 5 : 5), którą udało się osiągnąć w wyniku sprawnego przegrupowania sił, szczególnie VII Korpusu w obszar operacji.

Do czynników o taktycznym wymiarze, które zdecydowały o skutecznym pokonaniu obrony przeciwnika zalicza się przede wszystkim wyszkolenie wojsk, które w pustynnych warunkach przećwiczyły, w formie różnorodnych „rehearsals” planowe działania zaczepne.

Wymienione wyżej czynniki nie wyczerpują oczywiście listy przyczyn składających się na prowadzenie operacji „Pustynna Burza”, lecz wydaje się, że stanowią one potwierdzenie przestrzegania przez wojska sojusznicze zasady działań zaczepnych (Offensive). Wymowne w tym zakresie są z pewnością liczby charakteryzujące rozmach lądowej fazy operacji, która opatrzona została kryptonimem „Pustynne Cięcie” (Desert Sabre).

Rozpoczęta rankiem 24 lutego 1991 r. operacja lądowa sił sprzymierzonych pod dowództwem gen. Schwarzkopfa zaplanowana została jako klasyczna operacja oskrzydłająca, w której manewr ten wykonywał nacierający na lewym skrzydle amerykański XVIII Korpus powietrznodesantowy z zadaniem osłony sił głównych i odcięcia dróg wycofania Gwardii Republikańskiej. Główne uderzenia wykonywał

VII Korpus amerykański, który w ciągu 89 godzin prowadził operację zaczepną w pasie o szerokości 80-180 km i na głębokość 260 km (do 8.00 28 lutego), osiągając średnie tempo 3km/godz. Zniszczył ponad 12 irackich dywizji, w tym 1350 czołgów, 1224 BWP i TO, 285 dział, 105 zestawów przeciwlotniczych i 1229 innych pojazdów. Straty korpusu wyniosły: 47 zabitych, 192 rannych, 9 czołgów zniszczonych, 2 śmigłowce zniszczone i 3 uszkodzone oraz 9 zniszczonych innych pojazdów. Średnie tempo natarcia VII Korpusu wynosiło w pierwszym dniu 35-60 km/dobę, w drugim dniu 70-120 km/dobę, a w następnych 35-45 km/dobę⁵⁵.

Przedstawione dane jednoznacznie wskazują, że zasada osiągania celów operacyjnych i strategicznych zdecydowanie i szybko, przy jak najmniejszych stratach była w operacji „Pustynna Burza” w pełni respektowana.

⁵⁵ Dane na podstawie pracy zbiorowej, *Sztuka wojenna sił zbrojnych uczestniczących w wojnach lokalnych i ważniejszych konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej*, AON, Warszawa 1997.

LITERATURA

1. AAP-6(u) *Słownik terminów i definicji NATO*, Warszawa 1998.
2. AJP-1(A) *Allied Joint Operations Doctrine*, 1997.
3. ATP-35(B) *Doktryna taktyczna sił lądowych*, tłum. z języka angielskiego Szydłowski A., Warszawa 1996.
4. Biziewski J., *Pustynna Burza*, Warszawa 1994.
5. Clausewitz C., *O wojnie*, Lublin 1995.
6. *Command and Staff Decision Processes*, Student text 101-5, Kansas 1995.
7. *Encyklopedia wojskowa*, pod red. Ottona Łaskowskiego, Warszawa 1931.
8. *FM 100-5 Operations*, Washington, DC, 1993.
9. *FM 101-5 Staff Organization and Operation*, Washington, DC, 1989.
10. *FM 100-15 Corps operations*, Washington, DC, 1989.
11. Jomini H., *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966.
12. NATO STANAGS nr 2101, 2014, 2019.
13. *Podręcznik polowy 100-5 wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, tłum. z języka angielskiego Kurzyca W., Warszawa 1994.
14. Poksiński J. (red. naukowa) i inni, *Sztuka wojenna sił zbrojnych uczestniczących w wojnach lokalnych i ważniejszych konfliktach zbrojnych po II wojnie światowej*, Warszawa 1997.
15. *Proces dowodzenia w wybranych armiach państw NATO*, Warszawa 1999.
16. *Regulamin walki Wojsk Lądowych Bundeswehry HDv 100/100*, tłum. z języka niemieckiego Wiatr M., Warszawa 1993.
17. Sadowski S., *Organizacja współdziałania w okresie przygotowania operacji obronnej korpusu*, Warszawa 1998.
18. Skibiński F., *II wojna światowa „Overlord”*, zeszyt KAW, Warszawa 1985.
19. *Wzory dokumentów Sił Lądowych RFN i Stanów Zjednoczonych*, Warszawa 1976.
20. Zieleniewski J., *Organizacja i zarządzanie*, Warszawa 1976.

ZAŁĄCZNIKI

1. Rodzaje działań zaczepnych.
2. Formy taktycznych działań zaczepnych.
3. Podejście.
4. Pościg.
5. Atak czołowy (frontalny).
6. Przełamywanie przez korpus.
7. Oskrzydlenie jednostronne korpusu.
8. Oskrzydlenie dwustronne korpusu.
9. Obejście korpusu.
10. Plan operacji zaczepnej korpusu.
11. Terminologia w działaniach zaczepnych.

RODZAJE DZIAŁAŃ ZACZEPNYCH

RODZAJE DZIAŁAŃ ZACZEPNYCH

(według kryterium celu)

ROZPOZNANIE WALKĄ
(RECONNAISSANCE IN FORCE)**a)****RAJD**
(RAID)**b)****MANEWR MYŁACY I DEMONSTRACJA**
(FEINT AND DEMONSTRATION)**c)****KONTRATAK I ATAK NA SKRZYDŁA (UPRZEDZAJĄCY)**
(COUNTERATTACK AND SPOILING ATTACK)**d)****SZYBKI (POŚPIESZNY) ATAK**
(HASTY ATTACK)**e)****ATAK PLANOWY**
(DELIBERATE ATTACK)**f)**Na podstawie ATP - 35 (B)
Grafika pplk A. Gburek

FORMY TAKTYCZNYCH DZIAŁAŃ ZACZEPNYCH

FORMY TAKTYCZNYCH DZIAŁAŃ ZACZEPNYCH

A. PODEJŚCIE (MOVEMENT TO CONTACT):

- MARSZ ZBLIZANIA (APPROACH MARCH)
- POSZUKIWANIE I ATAK (SEARCH AND ATTACK)
- ROZPOZNANIE WALKĄ (RECONNAISSANCE IN FORCE)
- BÓJ SPOTKANIOWY (MEETING ENGAGEMENT)

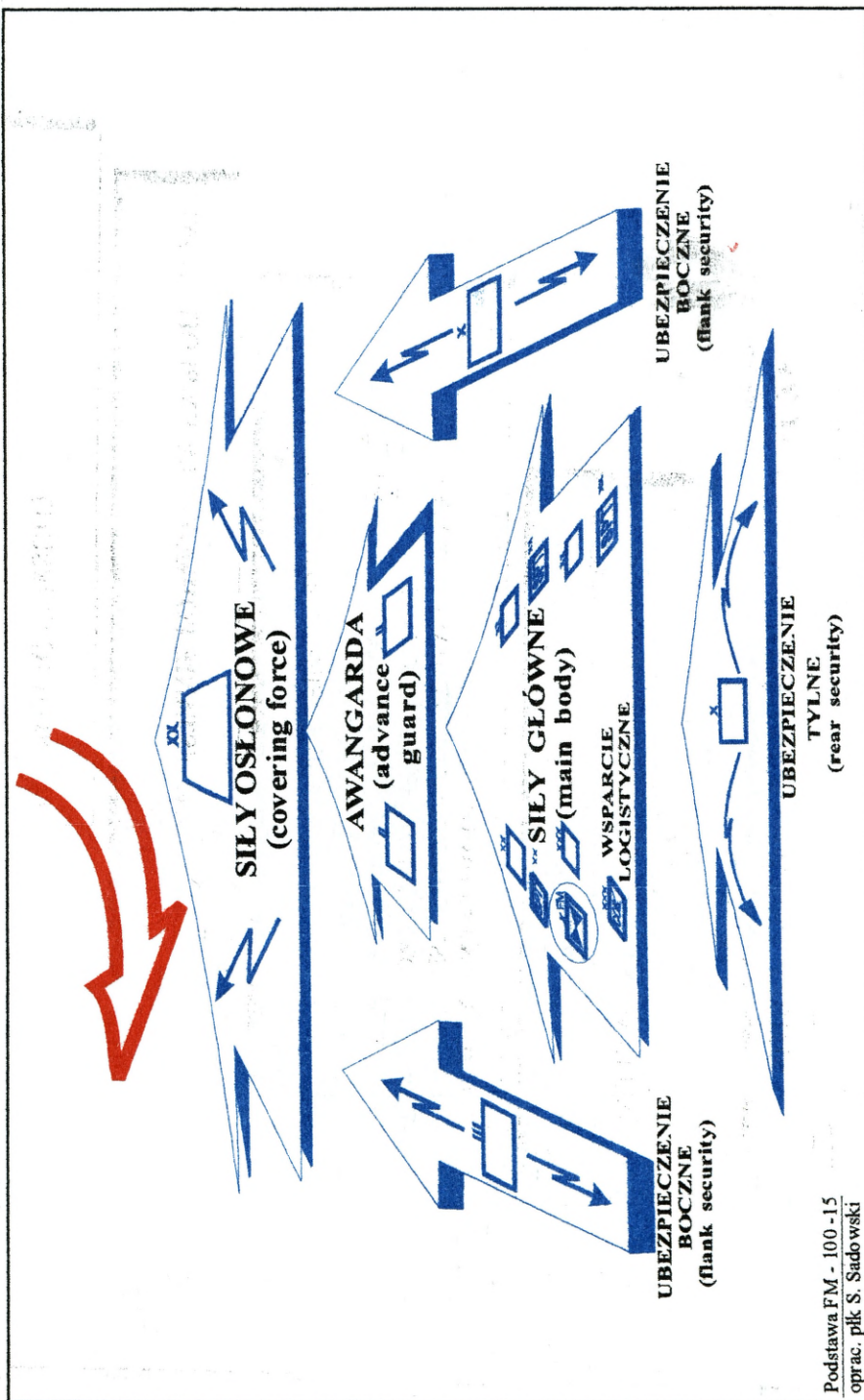
B. ATAK (ATTACK):

- POŚPIESZNY (DORAŻNY) ATAK (HASTY ATTACK)
- PLANOWY ATAK (DELIBERATE ATTACK)
- ATAK UPRZEDZAJĄCY (W SKRZYDŁO) (SPOILING ATTACK)
- RAJD (RAID)
- MYLENIE I DEMONSTRACJA (FEINT AND DEMONSTRATION)

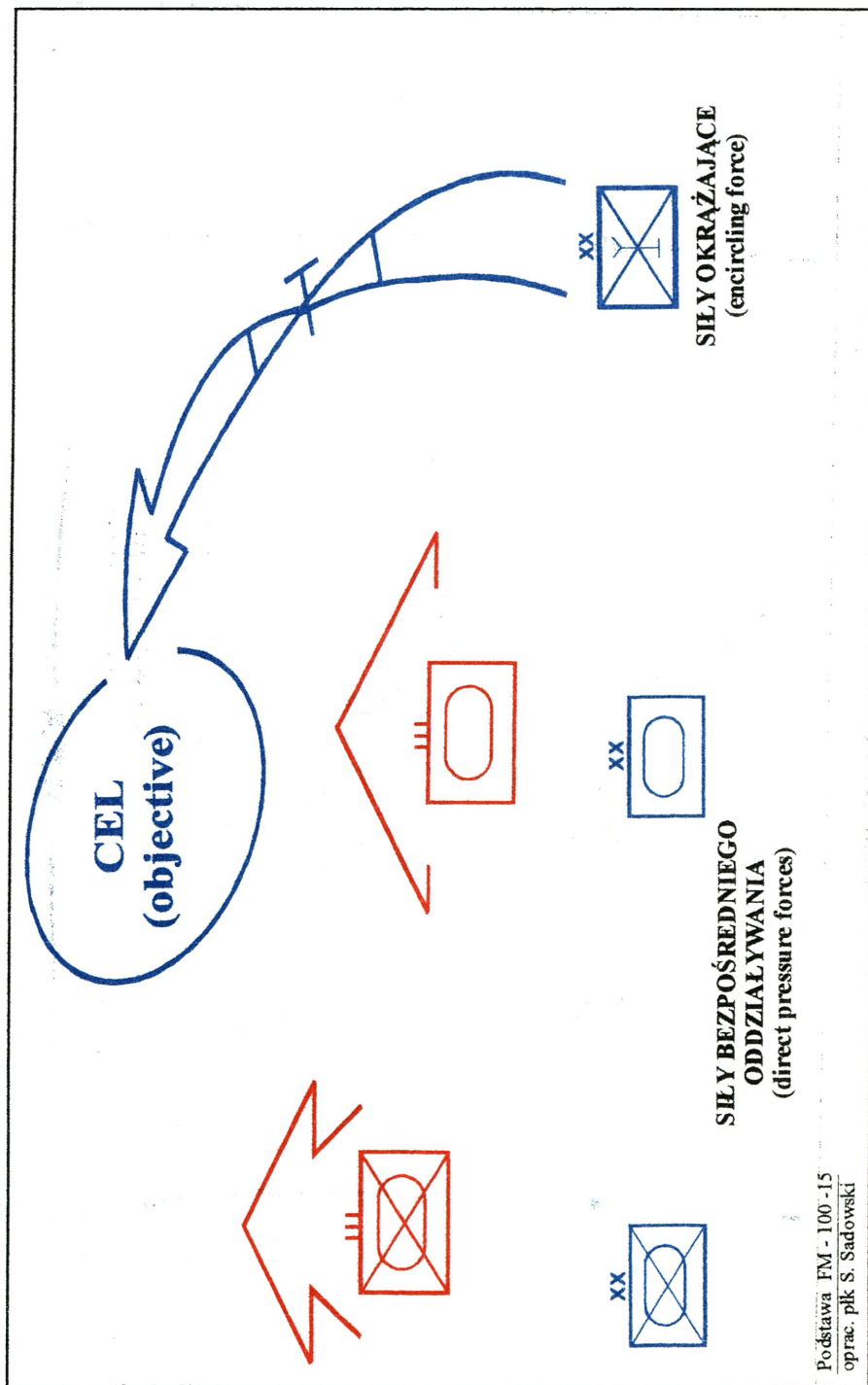
C. WYKORZYSTANIE POWODZENIA (EXPLOITATION)**D. POŚCIG (PURSUIT)**

Na podstawie FM 100 - 5
Grafika ppłk. A. Gburek

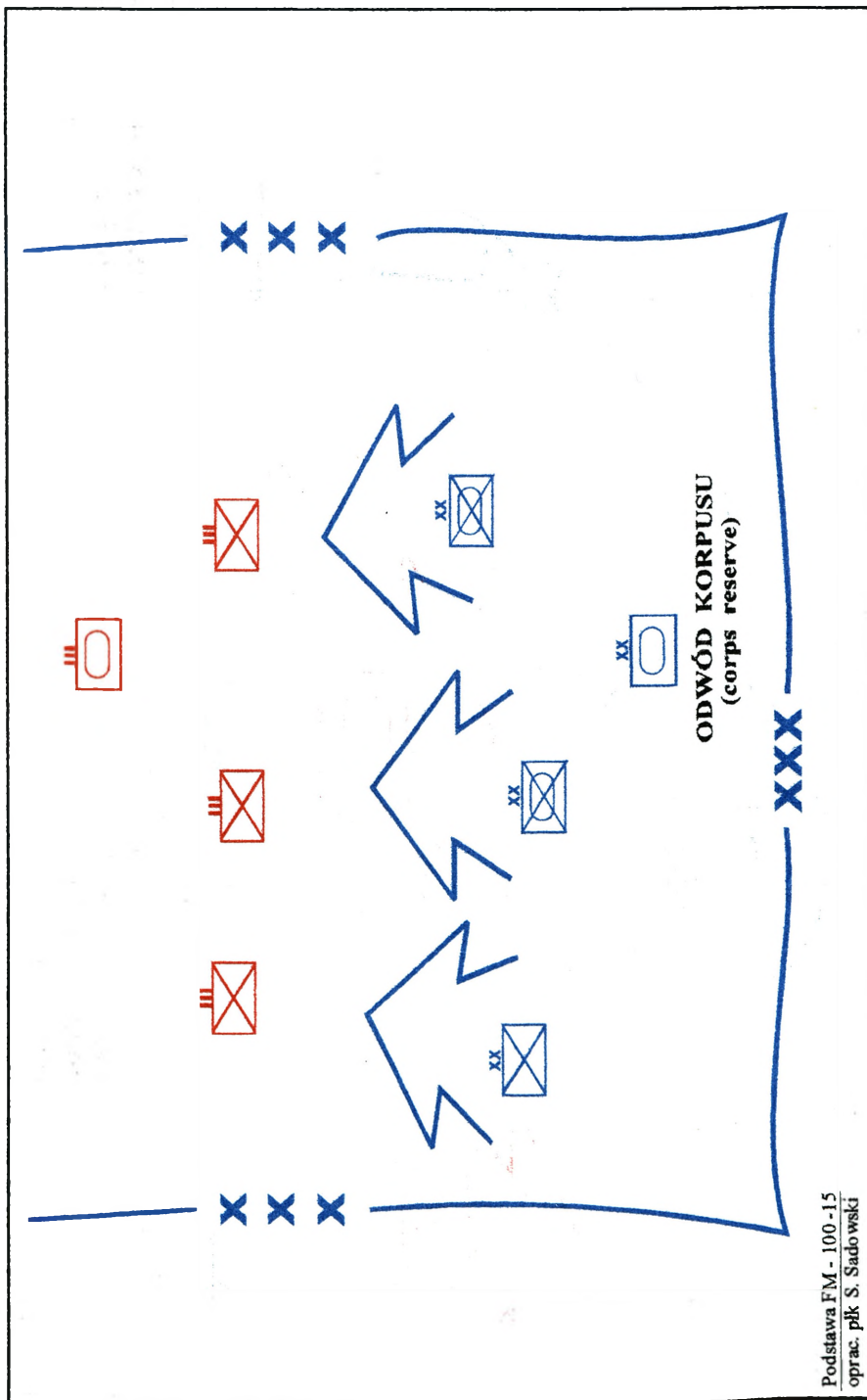
PODEJŚCIE (movement to contact)

POŚCIG (pursuit)

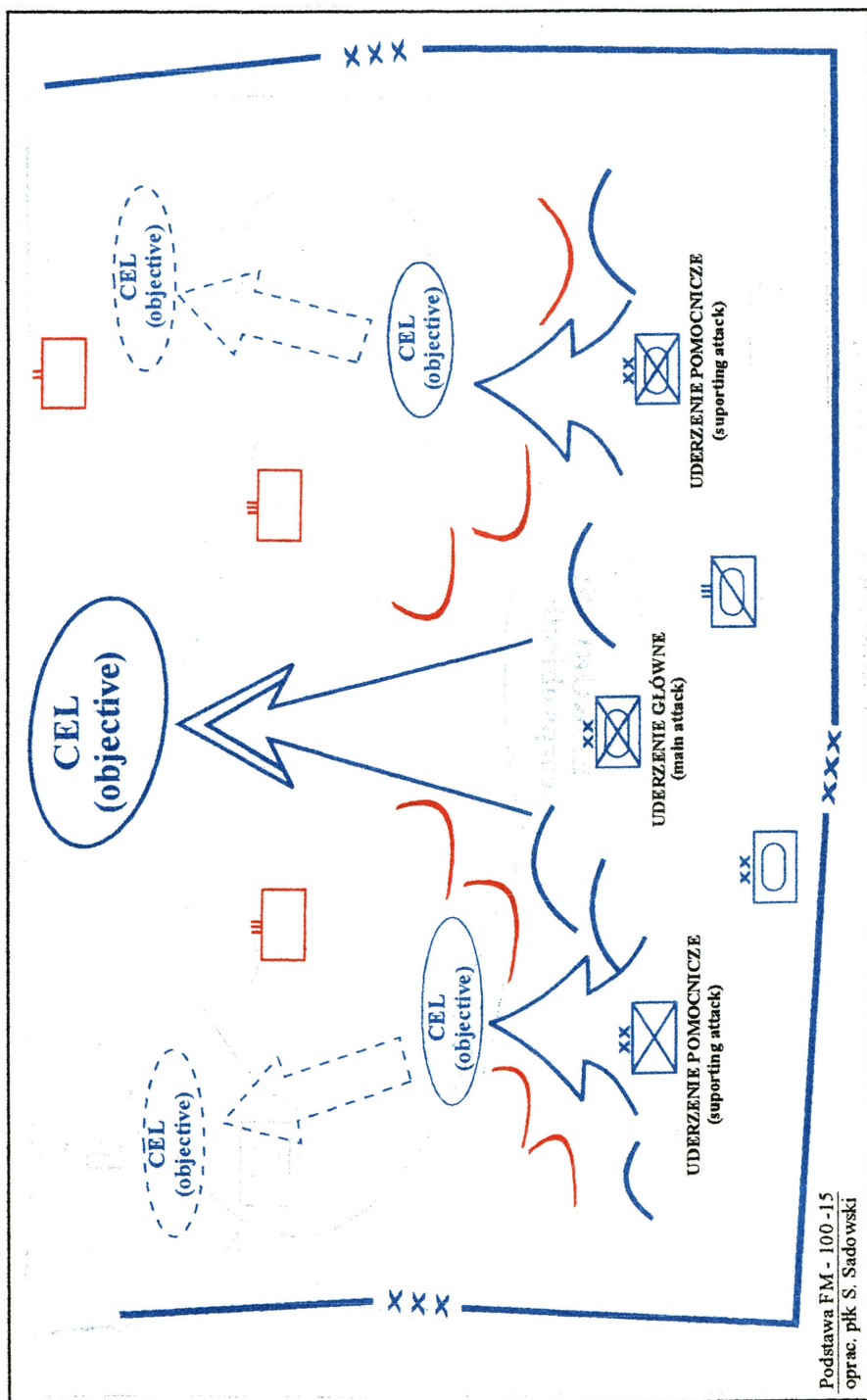

ATAK CZOŁOWY (frontal attac)

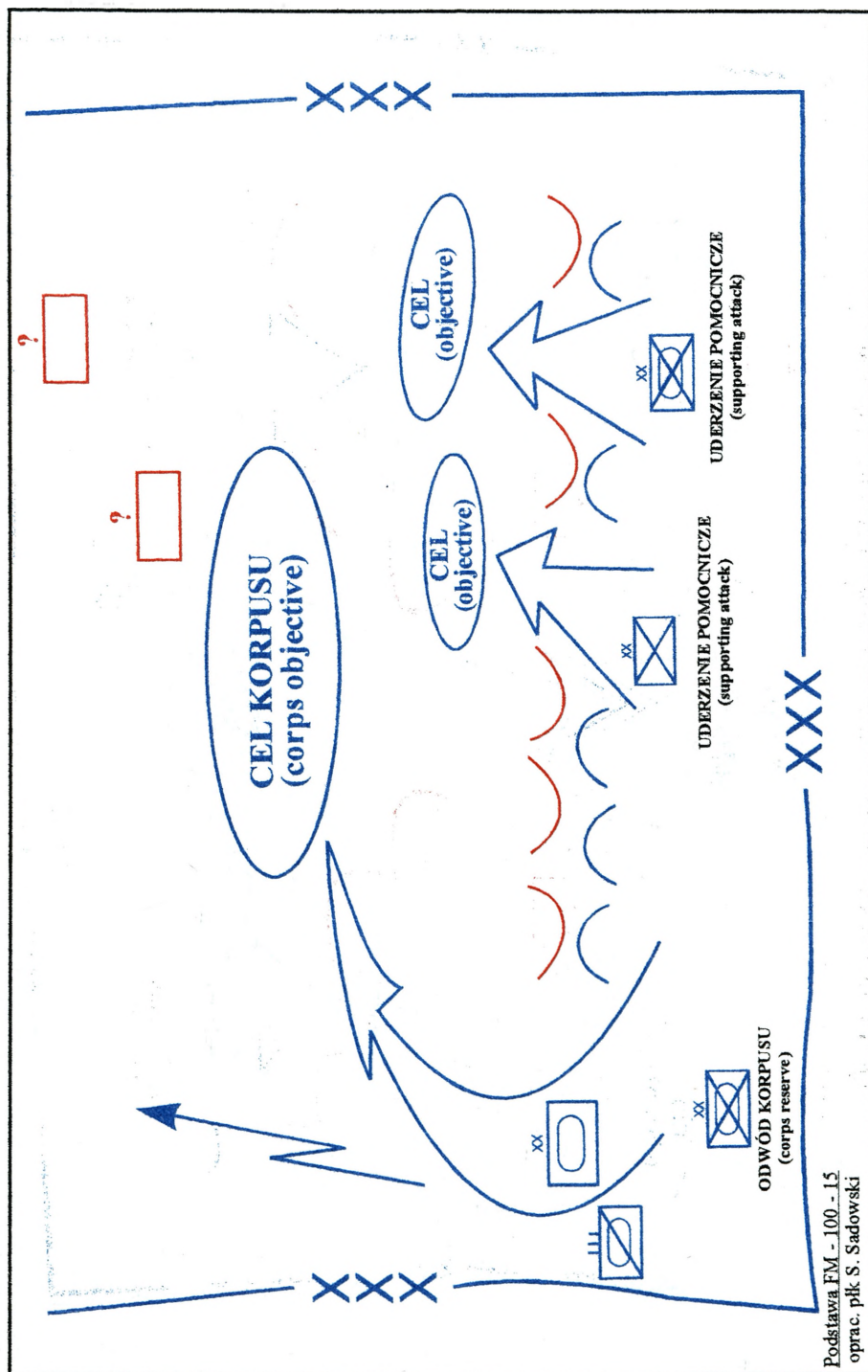
Podstawa FM - 100-15
oprac. płk S. Sadowski

PRZELAMYWANIE PRZEZ KORPUS (corps conducting a penetration)

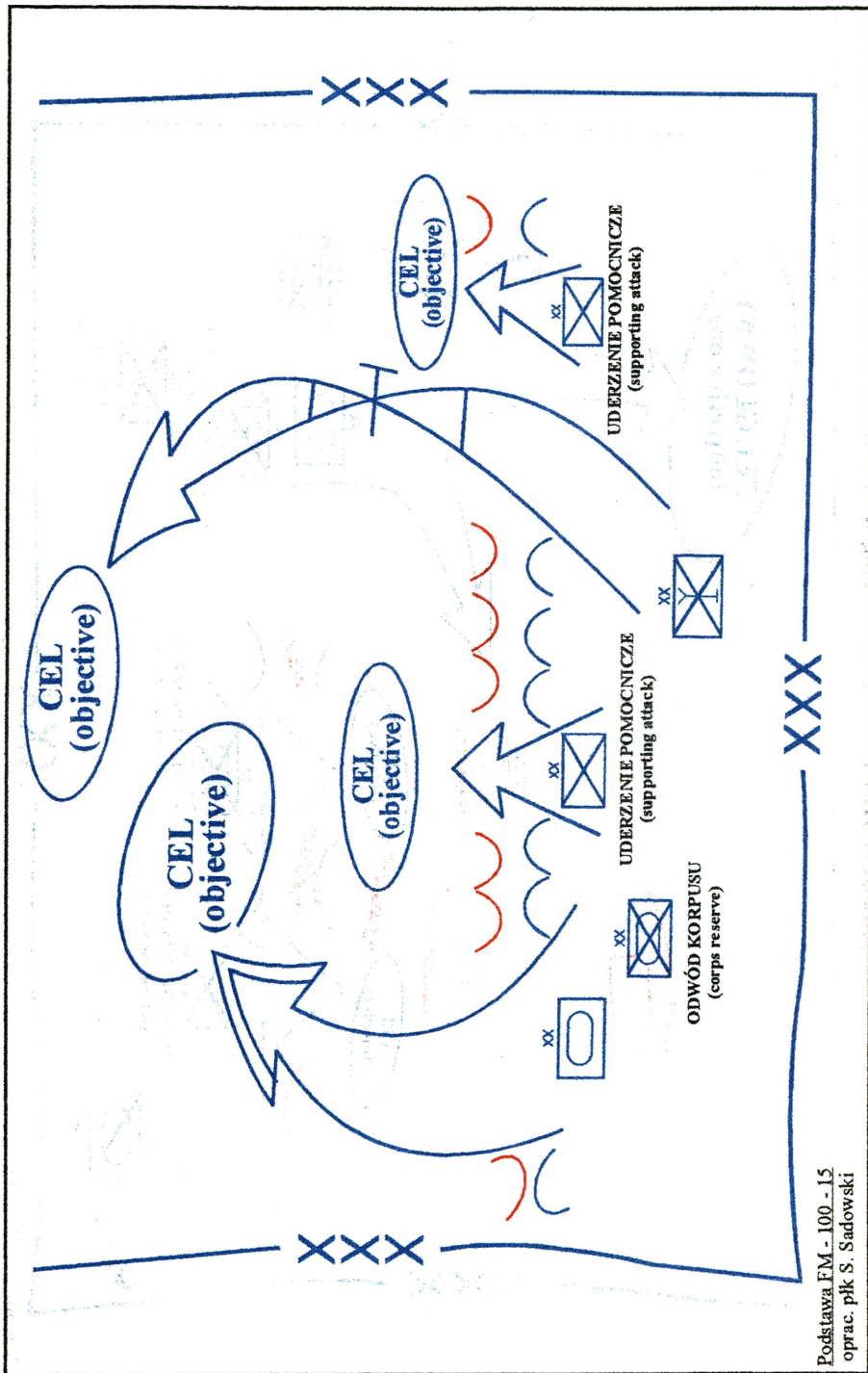

Podstawa FM - 100-15
oprac. płk S. Sadowski

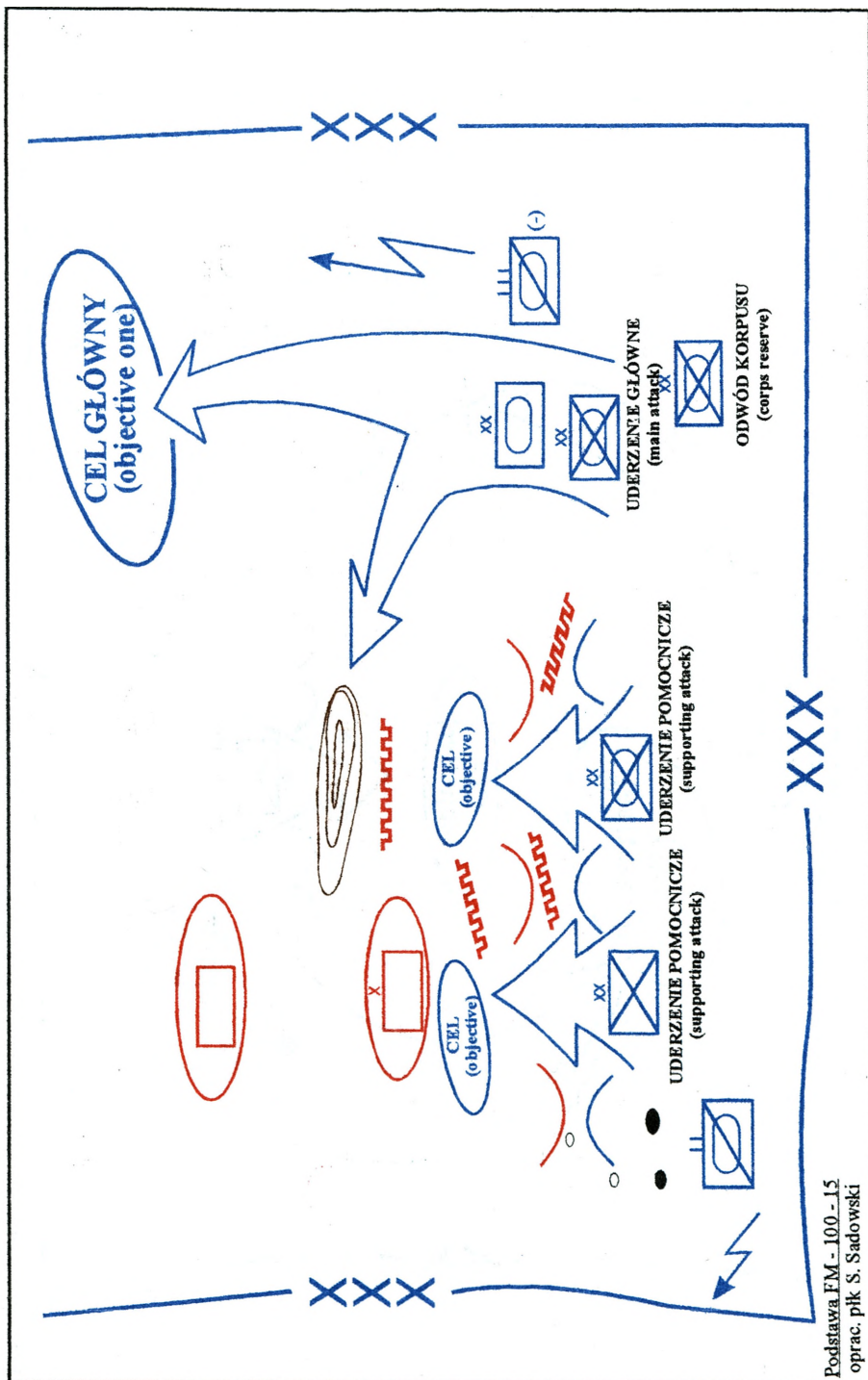
OSKRZYDLENIE JEDNOSTRONNE KORPUSU (corps single envelopment)

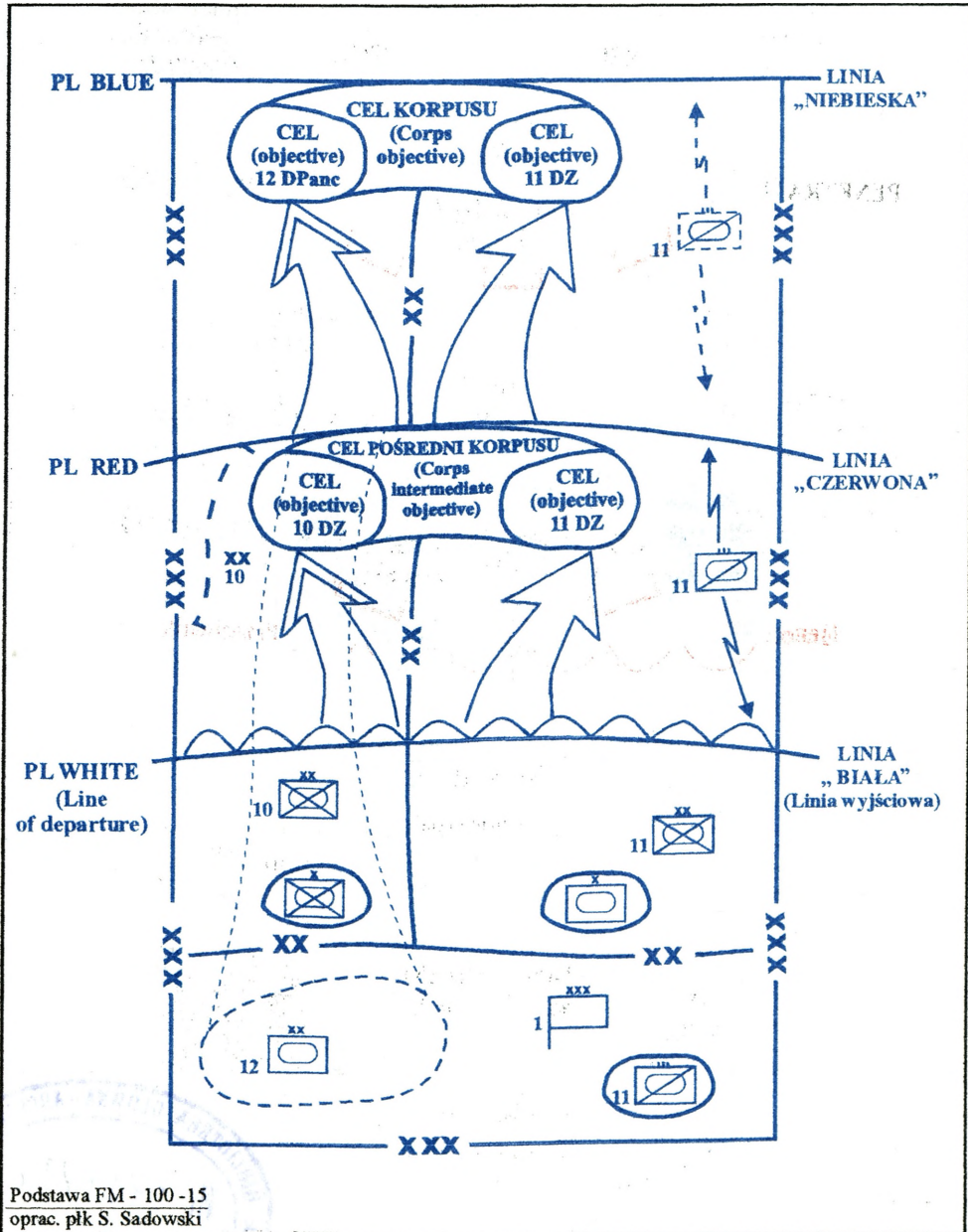
OSKRZYDLENIE DWUSTRONNE KORPUSU (corps double envelopment)

OBEJŚCIE KORPUSU (corps turning movement)

PLAN OPERACJI ZACZEPNEJ KORPUSU
(ZAŁĄCZNIK DO ROZKAZU OPERACYJNEGO)
ANNEX B (OPERATION OVERLAY) TO OPERATION ORDER
 (wariant)

TERMINOLOGIA W DZIAŁANIACH ZACZEPNYCH (terms of the offensive operations)

